

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstoogmerk

Verslijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 1.000 fr. per jaar

Postrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 Antwerpen

RECHTSHISTORISCHE BESCHOUWINGEN BIJ HET PROCES VAN JESUS DE NAZARENER (*)

Inleiding.

1. Bronnen (1).

Over het leven van Christus werden reeds *zeer vele* boeken geschreven (60.000 alleen in de laatste eeuw). Maar hiervan waren er *slechts enkele* studies door juristen (2) of rechtshistorici geschreven en gewijd aan de natuur en de omstandigheden van *het proces* waarin zijn leven culmineerde en dat leidde tot zijn dood.

Dit is *verrassend* indien men bedenkt dat geen enkel proces in de wereldgeschiedenis zo'n belangrijke *gevolgen* heeft gehad, dat geen enkel proces ooit aanleiding heeft gegeven tot zo'n gezaghebbende en hardnekkige *beweringen* dat er een *gerechtelijke dwaling* werd begaan, en dat geen enkel proces *reacties* opwekte die zelfs na verloop van 1941 jaar hun actualiteit en hun belang behielden.

Weliswaar hebben de geschiedschrijvers en de theologen bij hun opzoekingen ruimschoots *gebruik* gemaakt van het *juridische* back ground materiaal dat ze zorgvuldig en meestal scrupuleus verzamelden uit de Joodse en Romeinse bronnen. Maar hun benadering was *geschiedkundig en theologisch*, terwijl wij als juristen een *aanvaardbare interpretatie* wensen te vinden, in het kader van de toen *heersende juridische instellingen en opvattingen*, van de *gebeurtenissen over dewelke er een algemene consensus* bestaat.

Ik heb me laten overtuigen door de interpretatie die gegeven werd door een raadsheer van het Israëlitische Hoogste Gerechtshof, Haim H. Cohn, bij gelegenheid van een lezing aan de Hebreeuwse Universiteit van Jeruzalem in 1966. Raadsheer Cohn was zo vriendelijk me zijn tekst te laten geworden en gaarne spreek ik hem mijn dank uit. Hijzelf baseert zich op een stelling van Professor Lietzmann, die zelf steunde op de thesis die Isaac Juster in 1914 verdedigde, o.a. in zijn boek « Les juifs dans l'Empire Romain » (3).

Het is niet gemakkelijk te bepalen van *welke gebeurtenissen* kan gezegd worden dat hun bestaan *algemeen aanvaard* wordt.

1. De grootste moeilijkheid ligt in het feit dat er *geen*

ooggetuigenverslagen zijn van wat er zich daar afspeelde. De evangelies die de geschiedenis van de passie van ons Heer verhalen, werden geschreven (of gecompileerd) een lange tijd *na* de gebeurtenissen die erin verhaald worden — de vroegste, die van Marcus, ongeveer 40 jaar later, en de laatste, die van Johannes, ongeveer 80 jaar later.

Op *belangrijke punten van het proces* verschillen de evangelies van elkaar, en het lijkt willekeurig de ene versie boven de andere te verkiezen. Om deze moeilijkheid te overbruggen hebben sommige juridische auteurs verkozen het verslag van de evangelies te verheffen tot *ooggetuigenverslagen*, en de verschillen tussen de verschillende teksten toegeschreven aan de natuurlijke verschillen die verscheidene betrouwbare getuigenissen kunnen vertonen. Deze auteurs miskennen de resultaten van de wetenschappelijke research naar de *historicität van de evangelies* — en hierover bestaat er geen serieuze betwisting meer, noch onder historici, noch onder critische theologen —; ze trekken zich ook niets aan van de eigenlijke *natuur van de evangelies* die niet geschreven werden om te dienen als *historische verslagen*, maar als een godsdienstige boodschap. « L'examen de la tradition chrétienne en dehors des Evangiles met en lumière le fait que l'on s'est beaucoup plus intéressé à la question de la responsabilité morale de la mort de Jésus qu'à celle des circonstances dans lesquelles sa condamnation avait été prononcée. Cela explique que les évangélistes ne se soient pas attachés à donner un récit précis des événements ». (Goguel, blz. 461).

2. Indien er wel ooggetuigen aanwezig waren en beschikbaar stonden *voor de evangelisten of hun informateurs*, betreffende de *rechtspleging voor Pilatus en de kruisiging*, dan waren er in elk geval, *volgens de evangelies zelf*, *geen getuigen van de nachtelijke rechtspleging voor de Joodse autoriteiten* die bereid werden gevonden de nodige informatie te geven (Dibelius, *Formgeschichte des Evangeliums*, 1959³).

3. Het feit dat Jezus terecht stond voor *Pilatus* en op zijn bevel *gekruisigd* werd, wordt onafhankelijk van de evangelies getestifieerd door *Tacitus en Flavius Josephus*,

maar er zijn geen onafhankelijke getuigenissen, noch Joodse bronnen wat betreft de gebeurtenissen die plaats grepen de nacht vóór het proces. Hier hebben we als enige bron de evangeliën.

4. We zullen niet vertrekken van de premisse (waaruit sommige historici vertrekken, zoals Bultmann, *Jesus*, 1926) als zou het verhaal van de nachtelijke gebeurtenissen onhistorisch zijn en nooit plaatsgegrepen hebben. Maar we zullen proberen dat verhaal in zijn waarachtig perspectief te plaatsen.

5. Hierbij mogen we het klaarblijkelijke godsdienstig tendentieuze doel en karakter van de evangeliën niet uit het oog verliezen, noch het feit dat ze samengesteld werden en verspreid in de Romeinse wereld op het ogenblik dat de christenen een vervolgte minderheid vormden die wanhopig probeerde de Romeinen te behagen en te sussen.

We mogen niet vergeten dat Rome zich tot ongeveer het jaar 60 voordeed als de beschermster van de christenen tegen de Joden. Maar daarna werd Rome de grote vervolgstater... Niet alleen was de God van hemel en aarde een misdadiger die door de Romeinse regering gekruisigd werd, maar van hem werd verklaard dat hij een gezag had dat groter was dan dat van de Romeinse keizer. De cultus van Christus en die van Caesar bleek onverzoenbaar (Bainton, *Early Christianity*, 1960). Het monotheïsme van de Joden daarentegen bleef geduld door het Romeins gezag... hetgeen de woede van de vervolgte christenen ten top dreef. (De anti-joodse tendens wordt ook aangenomen door Blinzler, blz. 185, 52; Zie ook Baum, Gr., *Les Juifs et l'évangile*, Parijs, 1965; Jules Isaac, *Jésus et Israël*, Parijs, 1948 en 1958). « C'est dans le Nouveau Testament lui-même, si l'on en croit Jules Isaac, que nous trouvons la source de cette tendance à considérer les Juifs comme un peuple rejeté, qui aboutit, après transposition et amalgame avec d'autres courants de pensée, à la haine froide et calculée de l'anti-sémitisme moderne » (Baum, blz. 11).

II. Een korte schets van de Palestijnse toestand.

Misschien mag er even aan herinnerd worden dat Judea na de overwinning van Pompejus een Romeinse provincie werd. Na een opstand en weer wat onafhankelijkheid, kwam het onder de vreemde koning Herodus te staan, die opgevolgd werd door Antiochus. Na het uitbreken van een nieuwe opstand maakte Augustus van Judea een tweede klas provincie, die verbonden was aan het gouvernement van Syrië.

De provinciale gouverneurs van Judea (zoals die van Sardinië of van Egypte) behoorden tot de bijzondere groep van keizerlijke bestuurders van niet senatoriale rang, de ridders, die slechts een middelmatig fortuin bezaten. Vóór Claudius was hun titel eigenlijk « praefectus ». Wat hun bevoegdheid betreft, raadplege men de annalen van Tacitus. De gouverneur van Egypte kreeg bij wet de bevoegdheid van de vroegere proconsuls. De gouverneur bezat het imperium. De peregrini moesten doen wat hij zei; hij mocht arbitrair en ruw zijn, zolang hij maar geen geld of zaken van hen wegnam, want hier waren de provincialen beschermd door de *lex repetundarum*. Uit het imperium vloeit de strafrechtelijke bevoegdheid voort: coercere et animadvertere.

Judea of Palestina trilde van patriotisme en van godsdienstige gevoelens. Er leefde ongeveer twee en half miljoen mensen, waarvan honderdduizend opeengepakt in Jeruzalem. Raciale of godsdienstige eenheid bestond er niet. In sommige steden bestond de meerderheid zelfs uit « gentiles », d.i. niet-joden, in het bijzonder Grieken en Syriërs. Op den buiten integendeel waren allen Joods: het

platteland was bevolkt door boeren en kleine ambachtslui, arm, spaarzaam, ijverig, streng en vroom. Ze brachten er hun leven door met werken, bidden, vasten en wachten op de terugkeer van Jahwe, hun God, die volgens de heilige schriften terug moest komen om zijn volk te redden en het hemelrijk op aarde te vestigen. Ze bedreven weinig handel en beschikten nog niet over dat speculatiegenie dat hen later beroemd en berucht zou maken.

Het beperkt onafhankelijk bestuur dat Rome hen gunde werd uitgeoefend door het Sanhedrin, of Raad der ouden, samengesteld uit 71 leden en voorgezeten door de hogepriester.

Het sanhedrin (sun-edrion) was de grote Raad van Israël, het hoogste godsdienstig gezag voor alle Joden in Palestina en in de diaspora, en burgerlijke jurisdictie in Judea, behoudens de aan de Romeinen voorbehouden materies. Sinds Caesar werd het behoud bevestigd van het recht dat door de sanhedrins toegepast werd. Volgens Josephus waren er kleine sanhedrins van drie leden, sanhedrins van vijftientwintig leden en het grote sanhedrin dat te Jeruzalem zetelde.

Het was verdeeld in twee partijen: de conservatieve en nationalistische partij van de sadduceërs, - kerkelijke en lekenadel, - collaborateurs die meer belang stelden in de aarde dan in de hemelse zaken, en de uiterst vrome partij der farizeërs, theologen die al hun tijd staken in het uitleggen van de heilige teksten. Er was nog een extremistische secte: die der Esseniers die onder een communistisch regiem leefden, de vruchten van hun arbeid samenbrachten, in stilte aten aan dezelfde tafel en zo weinig, dat ze in het algemeen meer dan honderdjarig werden. Op zaterdag deden ze zelfs hun behoeften niet omdat ze dit strijdig met de wet beschouwden.

De schriftgeleerden, waarnaar Christus zo dikwijls verwijst, maakten daarentegen geen secte uit; ze vertegenwoordigden een beroep, en de meesten behoorden tot de partij der farizeërs. Het waren zo'n beetje de notabelen, de uitleggers van de heilige teksten waaruit ze de voorschriften haalden die het menselijk leven moesten beheersen.

Goguel maakt het duidelijk dat de vroegere opvattingen over de betrekkingen tussen Jezus en de farizeërs verkeerd waren: « Jésus n'a pas eu contre les pharisiens d'hostilité foncière; il a vu en eux, ce qu'ils étaient réellement, l'élite religieuse d'Israël; c'est sur eux qu'il aurait voulu pouvoir s'appuyer. » (blz. 327). Bijvoorbeeld: Jezus eet verschillende malen bij hen (Luc., 7, 36; 11, 37; 14, 1); ze waarschuwen hem voor Herodes (Luc., 13, 31-33); ze stellen hem vragen die niet vijandig zijn (Luc., 17, 20).

In dezelfde zin laat Baum opmerken dat de vroegere opvattingen over de joodsche godsdienst verkeerd waren: « (Aujourd'hui) les savants protestants et catholiques ont étudié et décrit le monde religieux contemporain de Jésus avec loyauté et respect (Lagrange, Bonsirven, Schubert) ». Het onderwijs van Jezus was in volledige overeenstemming met de diepste kern van de Joodse godsdienst, maar was tegengesteld aan de oude orde, en bestemd om de godsdienst van de tempel te hervormen en vervolgens te vervangen. Volgens Marcus leefde Jezus als een vrome Jood; hij leefde de Torah, de vijf boeken van Mozes na met godsdienstige eerbied.

De revolutionairen ten tijde van Jezus, welke zijn ze? Het zijn de zeloten, partij die eerst en vooral een hervorming van de tempel en van het priesterschap nastreefde, maar waarvan een tak, de « sicarii » (die onze bijbelvertalingen rovers noemen), streefde naar een « Romeinen buiten » en naar de instelling van een machtig koninkrijk van Israël. Practisch gezien deden de twee strekkingen elkaar. Ze mondden uit in de uitbranding van de Joodse oorlogen. Nu zijn er in de leer en in het leven van Jezus trekken die de zeloten benaderen en trekken die sterk strijdig zijn met hen.

Voor de eerste kan men opsommen: de zuivering van de tempel, de intocht in Jeruzalem, het feit dat sommige discipelen gewapend waren, en vooral, zoals we zullen zien, de veroordeling van Jezus door het Romeins juridisch gezag voor politieke rebellie.

Voor de tweede: de weigering van Jezus een beroep te doen op het geweld, zijn terughoudendheid t.o.v. de dubbelzinnige titel van Messias, de zaligheden, enz.

Het spreekt van zelf dat de verschillende exegeten een beroep doen op de ene of de andere van deze serie feiten, de ene autentiek verklaren en de andere afkomstig van de primitieve communiteit. De originaliteit van de gekende exegeet O. Cullmann bestaat erin het geheel van die feiten aan te nemen. (*Jésus et les révolutionnaires de son temps*, Neuchâtel, 1970). In zijn ogen is de houding van Jezus niet eenvoudig geweest. Al zijn woorden en daden moeten beschouwd worden in het licht van zijn eschatologische hoop. Zoals Albert Schweitzer het reeds onderstreept had kan men de gedachte en het werk van Jezus slechts begrijpen indien men zich herinnert dat hij de nakende komst verwachtte van het rijk Gods. In dat perspectief hebben de historische gebeurtenissen, de politiek, de instellingen slechts relatieve waarde: ze behoren tot de vorm van deze wereld die aan 't voorbij gaan is en die vernietigd zal worden, met inbegrip van de tempel. Maar terzelfder tijd, omdat het rijk dat komende is een rijk is van rechtvaardigheid, kan Christus niet anders dan aan te klagen de onrechtvaardigheid van de politiciërs, de waanzinnige hoogmoed van de rijken, de mercantiele bevulling van de tempel.

Volgens Cullmann kan de etiek van Jezus als volgt samengevat worden: krachtige kritiek op de menselijke instellingen, weigering van de gewelddadige weerstand die het rijk en de liefde verraadt.

III. Had het sanhedrin bevoegdheid in criminele zaken?

Het feit dat Christus terecht stond voor Pilatus en vermoedelijk volgens het Romeins recht, sluit theoretisch gezien de mogelijkheid niet uit dat hij daarvoor (namelijk de nacht ervoor) terecht stond voor een Joodse jurisdictie, en dan waarschijnlijk volgens Joods recht.

Deze opeenvolging van gebeurtenissen wordt op het eerste gezicht gesuggereerd door de synoptische evangelies (Marcus, Matteus en Lucas) behalve dat Lucas het Joodse proces laat plaats vinden in de eerste uren van de morgen ⁽⁴⁾.

1. Algemeen wordt tegenwoordig de theorie volgens welke het enige «echte» proces plaats had voor de Joodse jurisdictie, en dat Jezus alleen voor de uitvoering aan Pilatus werd overgeleverd, verworpen.

Het is ook onverzoenbaar met de traditie van het evangelie van Johannes volgens welk het proces voor Pilatus het enige proces was, terwijl hetgeen voorafging slechts een ondervraging was van Jezus door de hogepriester.

Volgens Johannes deed Pilatus een beroep op de Joden om Jezus zelf te berechten maar ze antwoordden dat ze volgens het recht geen misdaden waarop doodstraf stond, mochten berechten. Indien dat antwoord juist was, dan volgt daaruit ofwel dat er geen Joods proces plaats greep of dat het slechts een onderzoeksprocedure was zonder bevoegdheid om een arrest te vellen.

2. Aan deze passus van Johannes is het te wijten dat de rechtshistorici aandacht gewijd hebben en veel inspanningen aan het onderzoek of ja dan neen het Joods gerecht ten tijde van Jezus bevoegdheid had in criminele zaken.

Het feit dat er een talmudische traditie ⁽⁵⁾ bestaat volgens welke die bevoegdheid dan niet meer bestond, leek

sommige geleerden een gewichtige bevestiging van die passus en bracht hen ertoe de versie van Johannes als de enige historische te beschouwen.

Dus: geen Joods proces, slechts een Romeins.

Maar terecht werd er opgemerkt dat wat betreft de betwisting over het aandeel van de Joden tot de gebeurtenissen die leidden tot Jezus' dood, de vraag of zij ja dan neen nog bevoegdheid hadden in criminele gevallen irrelevant is, vermits het algemeen aanvaard wordt dat hij later door Pilatus berecht werd en op zijn bevel gekruisigd, en dat alles wat hieraan voorafging plaats kon grijpen zonder te letten op bevoegdheidsregels.

Raadsheer Haim Cohn meent (zoals Juster, Liezman, Winter, *On the trial of Jesus*, 1961) dat ten tijde van Jezus het Joodse gerecht nog bevoegdheid had criminele gevallen te berechten naar Joods recht, met inbegrip van het uitspreken en uitvoeren van de doodstraf en dat het talmudische dictum — 300 jaar later geschreven — dat dit negeert, geschreven werd in het christelijk tijdvak voor apologetische redenen, om de beweringen te ontzenuwen dat Jezus had kunnen berecht worden en veroordeeld door een Joodse jurisdictie.

Volgens betrouwbare verslagen heeft het Sanhedrin inderdaad doodstraffen uitgesproken in de 40 jaar die aan de vernietiging van de tempel voorafgingen, en volgens een andere, betere traditie werd slechts bij de vernietiging van de tempel de capitale bevoegdheid opgeheven. (B. Sanhedrin, 52, b; B. Ketubot, 30, a; Mehlita van R. Shiman bar Yohai op Exodus 21, 14).

Maar omgekeerd betekent het feit dat het Joodse gerecht bevoegdheid had, niet noodzakelijk dat het in het bijzonder geval dat ons bezighoudt die bevoegdheid heeft uitgeoefend. De vraag of het Hot dit gedaan heeft, of, indien niet, wat het in feite deed, wacht nu op een antwoord, en wil ik vanavond met u onder de loep nemen.

§ 1. Het Romeins strafproces.

Vermits er over het feit dat Jezus terecht stond voor Pilatus geen betwisting bestaat, nemen we dat Romeins proces als uitgangspunt.

Alle evangelies zijn het er over eens dat hij voor Pilatus gebracht werd door Joodse autoriteiten, en de betekenis van dit feit zullen we later onderzoeken.

A. Ondervraagd door Pilatus of hij de koning van de Joden was antwoordde Jezus: «Ge zegt het», daarbij impliciet de bekentenis afleggend in opstand te zijn tegen de Romeinse keizer en tegen de door laatstgenoemde erkende koning. Volgens Lucas brachten de Joden nog verscheidene andere beschuldigingen tegen hem aan, maar op die beschuldigingen antwoordde Jezus niet; zijn bekentnissen betroffen slechts zijn aspiraties als koning der Joden. Er kan geen twijfel over bestaan dat een dergelijke bekentenis naar Romeins recht voldoende was voor schuldig-bevinding van de verdachte (Mommsen, *Roemisch Strafrecht*, 437). Ook kan het niet betwijfeld worden dat het deze beschuldiging van aanspraak te maken op het koningschap van de Joden was dat de grond voor de veroordeling vormde; dit wordt bewezen door het feit dat door alle evangelies wordt gemeld dat de woorden «Rex judaeorum» werden aangebracht op het kruis, en dat de inscriptie van het strafbare feit op het kruis van de schuldige door de Romeinse wet voorgeschreven was («titulus qui causam poenae indicat», Suetonius).

De (gewapende of ongewapende) opstand die inherent was aan de aanspraak op het koningschap zonder aange-steld te zijn of als dusdanig erkend te zijn door de keizer, was een misdrijf krachtens de «Lex Julia Majestatis» die door Augustus werd uitgevaardigd in het jaar 8 voor onze jaartelling. Dit misdrijf werd gestraft met de dood (*Diges-*

ten 48, 4, 1; 48, 4, 11.). In de kolonies hoorde de berechting ervan tot de *bevoegdheid* van de procurators, dit zijn de goeverneurs die in de kolonies onder hun goeverneur-schap de jurisdictie uitoefende die in Rome uitgeoefend werd door de keizer. Met dit doel waren de procurators bekleed met het « *jus gladii* », het recht om ter dood te veroordelen en de straf te doen uitvoeren. (*Ulpianus* 1, 18, 6, 8: « *qui provincias regunt, jus gladii habent* ».)

Wanneer de beklaagde een Romeins burger was kon hij vorderen voor zijn proces overgebracht te worden naar Rome: het proces van Paulus, die Romeins burger was, werd in feite door procurator Festus aldus verwezen (*Handelingen* 25, 10-12).

De procurator kon eveneens *ambtshalve* het proces van een Romeins burger naar de keizer in Rome overzenden, bv. in het geval dat hij rellen zou verwachten indien het proces plaatselijk zou plaats grijpen (*Josephus*).

Maar wat hij in geen geval doen mocht, is de *jurisdictie afwijzen* (rechtswijering): ofwel moest hij zelf de verdachte berechten, ofwel (indien het een Romeins burger was) moest hij de zaak naar Rome verwijzen. Maar hij had geen recht tot het verlenen van genade, of tot het seponeren van de zaak; de usurpatie van het recht van genade, dat een keizerlijk voorrecht was, zou een misdrijf uitmaken volgens de *Lex Julia*, en zou neerkomen op machtsoverschrijding en dus verraad (*Dig.* 48, 4, 4, *Momm-*sen, 558).

Verder had hij het recht *niet* zijn machten of functies op dat gebied te *delegeren* aan iemand anders, ook *niet* aan plaatselijke rechtbanken; het *jus gladii* was een strict persoonlijk recht, beperkt tot de procurator zelf, en elke beweerde delegatie hiervan was als verraad te bestempelen (*Dig.* 1, 16, 6; 50, 17, 70).

Daaruit volgt dat naar recht Pilatus *niet* kon weigeren Jezus te berechten, noch hem kon overleveren om berecht te worden door een Joodse rechtbank voor een misdrijf voor hetwelk, naar Romeins recht, noch hij (noch om 't even wie) genade kon verlenen.

Het is natuurlijk mogelijk dat hij *in strijd met het recht* handelde. En dit zou inderdaad tot de mogelijkheden behoren, aangezien hij in het jaar 36 naar Rome werd teruggeroepen op grond van herhaalde machtsoverschrijding. Maar de waarschijnlijkheid van onwettelijkheid werkt in de andere richting. Er zijn genoeg bewijzen die aantonen dat Pilatus een *opvliegend, wreed, onmeedogend en despotisch* wezen was, en dat hij aansprakelijk was voor « ontelbare atrociteiten en talrijke executies zonder vorm van proces » (*Philo, Legatio ad Gaium*).

Dit beeld lijkt onverzoenbaar met dat van de gesloten rechter die overtuigd moest worden een misdadiger niet vrijuit te laten gaan, maar die men smeken moest hem te berechten en te veroordelen. Volgens zijn echte natuur zou hij eerder bevolen hebben Jezus te doen hangen zonder veel drukte, zonder zich zelf bezig te houden met een proces en een bekentenis, *eerder dan de minste moeite te doen om te proberen hem te redden* (*G. Baum, blz. 90; Stauffer, Jeruzalem und Rom, 1957*).

B. De rol die de evangelies toeschrijven aan «de Joden» (*Joh.*; «de massa» bij de anderen; of nog de «opperpriesters en het volk» bij Lucas) in het proces voor Pilatus zou erin bestaan hebben de *procurator ertoe te bewegen Jezus te doen kruisigen, alhoewel de procurator zelf herhaaldelijk zijn onwil betuigde dit te doen en zijn overtuiging uitsprak van Jezus' onschuld*.

Een hedendaags jurist kan in de uitdrukkingen van onwil van de procurator een *formele vrijspraak* zien, en de kruisiging is bijgevolg een *buitengerechtelijke of quasi-gerechtelijke moord* waarbij Pilatus en de Joden partij waren.

We houden echter staande dat *elke actieve deelname*

van de Joden in het proces voor Pilatus *juridisch onhoudbaar is en logisch en psychologisch onwaarschijnlijk*. De evangelische verhalen kunnen redelijk slechts uitgelegd worden door de *neiging de blaam te verschuiven van de Romeinse procurator, waar hij hoorde, op de Joden*.

— Neem de geschiedenis in Johannes volgens welke *Pilatus de Joden vroeg waarom ze Jezus niet zelf berechten*. Het is *ondenkbaar* dat de procurator, die persoonlijk met de rechtspraak belast was en waarvan één van de bekommernissen erin bestond te voorkomen dat de plaatselijke rechtbanken hun rechtsmacht zouden overschrijden die hen door de Romeinen gegeven was of die oogluikend geduld werd, *zich zou wenden tot het plaatselijk gepeupel* met een vraag over zijn eigen bevoegdheid en die van de plaatselijke rechtbanken. Niet minder ondenkbaar is het dat hij hun antwoord, de *vox populi*, — een verkeerd antwoord dan nog wel — zou aanvaard hebben als een gezaghebbende en overtuigende uiteenzetting van het recht.

— Of neem het evangelisch verhaal, volgens welk *Pilatus de Joden vroeg wat hij moest doen met Jezus* en ze riepen «kruisig hem, kruisig hem». Dikwijls reeds werd opgemerkt dat het redelijkerwijze onaanvaardbaar is dat de machtige (om maar te zwijgen van de wrede) procurator, omgeven door zijn troepen en zijn officieren, aan het volk zou vragen hoe hij handelen moest met een misdadiger die ter berechting voor hem gedaagd werd, of dat hij, *bij het rechtspreken in de plaats en in de naam van de keizer, aandacht zou schenken* aan hysterische volkse eisen. Indien hij Jezus werkelijk onschuldig had bevonden, dan had hij zeker wel middelen gevonden niet alleen om hem niet te veroordelen, noch te doen executeren, maar ook om preventieve maatregelen te nemen tegen het publiek dat de orde verstoorde en de rechtsbedeling in de war stuurde, en om het te straffen.

— Daarbij komt dat de *evangelische verhalen onderling onverzoenbaar zijn* wat betreft de houding van de Joodse massa ten aanzien van Jezus. We lezen dat *als Jezus Jeruzalem binnen kwam hij met entoesiasme verwelkomd werd door het volk*: «en een menigte spreidde mantels uit op de weg; anderen sneden takken van de bomen en strooiden die op de weg»; en «heel de stad was in rep en roer». De «opperpriesters en de schriftgeleerden» die Jezus kwijt wilden «vreesden het volk» en ze duchtten «dat er een oproer zou losbarsten indien ze hem enig kwaad zouden berokkenen».

Waarom zou het volk — «de grote volksmassa's» — van de ene dag op de andere, van het ene uiterste in het andere gevallen zijn? Wat gebeurde er om van zijn bewonderaars en aanbidders zijn moordenaars en onverbiddelijke vijanden te maken? Er wordt in de evangelies *geen uitleg* gegeven. De gedachte dat de volksmassa in het Jeruzalem van die dagen ertoe gebracht kon worden een man als Jezus over te leveren in handen van de Romeinen of zijn kruisiging te vragen door hun handen is zo *onhistorisch en zo onwettelijk dat het aan het absurde reikt*.

De waarheid is — zoals andere bronnen aanduiden — dat er een kloof bestond tussen de «opperpriesters» en de leidende klassen en de massa, en het is hoogst waarschijnlijk dat alhoewel de «opperpriesters» zeer gelukkig zouden geweest zijn met de liquidering van Jezus, de volksmassa zich door hem aangetrokken voelde en hem lief had, niet alleen omdat hij één van hen was, maar ook *omwille* van zijn reputatie als wonderdoener, heler en trooster van de armen, als vechter tegen de corruptie en als gezwoeren vijand — zoals zij — van de machtigen en de rijken (*Zie Baum, blz. 64*).

— Verdere aanduidingen van de *inconsequenties* van de evangelische verhalen kan men vinden in de episode van Barabas. Het was de dag vóór (of, volgens één versie, de

dag van) het Joodse paasfeest dat Jezus voor Pilatus gebracht werd, en er wordt gezegd dat op dat tijdstip Pilatus gewoonlijk een gevangene vrijliet bij genadeverlening. Volgens het verhaal liet Pilatus aan de Joden de keuze tussen Barabas en Jezus en was hij bereid één van beide genade te verlenen, maar maakte hen duidelijk dat hij zou verkiezen dat eerder Jezus zou geamnestieerd worden dan Barabas. Bij hun luidruchtige eis voor vrijlating van Barabas werd het volk — volgens Matteus en Marcus — « gemanipuleerd » door de « opperpriesters » die weer verschijnen in hun oude rol van tegenstrevers en vervolgers van Jezus.

Er zijn veel *inconsequenties* in dit verhaal :

1. Het lijkt op zijn minst onwaarschijnlijk dat de « opperpriesters » *in staat* zouden geweest zijn « de massa te overtuigen » Barabas te kiezen in de plaats van Jezus *zonder enige overtuigende en aanvaardbare reden*.

2. Onwaarschijnlijker nog lijkt het dat deze overtuiging *ter plaatse* kon geschieden, in de gerechtsgebouwen van de procurator en in zijn tegenwoordigheid, zonder dat hij op de een of andere manier reageerde. Indien Pilatus de keuze van het volk wou hebben, de *vox populi*, dan wenste hij vermoedelijk niet de keuze van de priesters, noch wou hij dat het volk de keuze van de priesters zou uitschreeuwen.

3. Indien Pilatus toch *geneigd was om Jezus te amnestiëren*, en probeerde zijn eigen keuze aan het volk op te dringen, dan kon hij, bij het zicht dat het volk door anderen moest overtuigd worden Jezus niet te kiezen, wel genoeg nemen met de *aarzeling* van het volk en de interferentie vanwege de priesters, om Jezus genade te verlenen.

4. Het houdt redelijkerwijze geen steek dat *het volk zich zou laten overtuigen* door de priesters. Zoals we reeds zegden, was er helemaal geen sympathie noch aanhanke-lijkheid in het hart van het volk voor de opperpriesters, en het politiek bewustzijn van het volk was in die dagen dermate ontwikkeld, dat een mening dat hen opgedrongen werd, of reeds een poging van de opperpriesters daartoe, *op zichzelf als verdacht zou beschouwd worden* — zeker indien ze gericht was tegen één van hen.

5. Indien Pilatus — zoals hij het herhaaldelijk zegt — in die man *geen fout* had gevonden, wat was dan de reden om hem genade te verlenen ? Hij kon en zou beiden vrijgelaten hebben, Jezus en Barabas, de ene *vrijgesproken* en de andere *geamnestieerd*.

6. Er bestaat *geen overlevering van zulk « privilegium passchale »*, dit is van een coutumier recht van het volk om een gevangene te doen vrijlaten bij het paasfeest. Indien zulke rechtsgewoonte had bestaan, dan zouden we er iets over vernomen hebben, of van een toepassing ervan in een voorgaand of een daaropvolgend jaar, en onder een procurator die meer tot genadeverlening geneigd was dan Pilatus. Onze eerste verslagen van vergiffenissen en amnestiën bij gelegenheid van het paasfeest dateren van de *christelijke periode* (*codex theodosius*, 9, 38, *De indulgentis criminum*) en het kan zijn dat op het ogenblik dat de evangeliën geschreven werden zulk gebruik *ontstond* of dat er daarvoor *gepleit* werd.

7. Zoals we reeds deden opmerken, had niet alleen de procurator *geen recht* om misdadigers genade te verlenen, maar de uitoefening door hem van dat *keizerlijk voorrecht* zou van zijnentwege *misdadig verraad* betekenen.

We moeten hieruit besluiten dat de Joodse massa niet

actief kan deelgenomen hebben aan het proces voor Pilatus. De Joodse massa's waren op het ogenblik van het proces niet minder dan *ervóór* vorige bewonderaars van Jezus en volksmensen die oprecht wensten dat het hem goed zou gaan. We moeten eveneens aannemen dat de opperpriesters zich wel bewust waren van die gevoelens van het volk en er rekening moesten mee houden — zoals de evangeliën zelf aanstippen.

Er was bij een deel van de Joodse leidende klasse ongerustheid wegens het optreden van Jezus tegen de belangrijke inkomsten die ze mochten genieten in de tempel, en wegens zijn groeiende populariteit, want ze vreesden hun invloed op de massa te verliezen ; hun ongerustheid was ook gebaseerd op hun godsdienstig dogmatisme (Blinzler, blz. 70); ze vreesden ook een mogelijk ingrijpen van de romeinse bezetter.

Maar hoezeer de opperpriesters er ook op gebrand mogen geweest zijn zich te ontdoen van een idealistisch hervormer als Jezus, het was hen zeker de moeite niet waard een volksofstand te riskeren en de gevoelens van antipathie van het volk jegens hen nog te vermeerderen *door enige actie of enig initiatief te nemen om hem te benadelen*.

§ 2. De aanhouding. Geen Joodse strafrechtspleging.

Maar het evangelieverhaal luidt dat om de gevreesde reacties van het volk te vermijden, « de opperpriesters en de schriftgeleerden zochten hoe ze hem *met list* zouden kunnen doen vatten en ter dood brengen ». Zo zouden dan de gebeurtenissen van de nacht van de samenzwering plaats grijpen, en daar moet onze aandacht nu naartoe gaan.

De nacht begint met de arrestatie van Jezus ⁽⁶⁾. De verschillende evangelieverhalen verschillen wat betreft de *identiteit* van de verscheidene personen die hem aanhiel- den. Ofwel worden ze *niet* geïdentificeerd en worden ze beschreven als « een bende, met zwaarden en stokken, van opperpriesters en ouderen van het volk » (Matteus, Marcus) ofwel worden ze beschreven als « de opperpriesters en bevelhebbers van de tempel en de oudsten » (Lucas), of als « een krijgsbende en trawanten van de opperpriesters en de farizeërs, komende met toortsen en lantarens, fakkels en wapens » (Johannes). Minstens eenmaal vinden we een uitdrukkelijke referentie naar een Romeins officier, een tribuun, die de cohorte beveelt die Jezus arresteerde (Johannes).

Deze referentie en de vermelding van zwaarden (wapens die voorbehouden waren voor het gebruik van Romeinse soldaten) heeft de moderne auteurs tot het besluit geleid dat beiden, *Romeinse soldaten en tempelpolitie* deelgenomen hebben aan de arrestatie van Jezus, *zodat er een bepaalde samenwerking moet geweest zijn tussen Joden en Romeinen*, hoe onwaarschijnlijk zo'n samenwerking op eerste zicht zou lijken. Met het oog op de betrekkingen tussen de Romeinse en de Joodse autoriteiten, kan er niet aan getwijfeld worden dat het initiatief van die samenwerking aan de Romeinen moet toegeschreven worden.

In het licht van de latere gebeurtenissen bechouwd kan de arrestatie gemakkelijk uitgelegd worden als de *eerste stap naar het proces* dat de volgende morgen voor de procurator moest plaats grijpen. Men heeft er terecht op gewezen dat het feit, dat door alle evangeliën gemeld wordt, dat Pilatus vroeg in de morgen gereed stond en beschikbaar voor het proces aantoonde dat *hij op voorhand weet had van de aanklacht tegen Jezus en van zijn arrestatie*. « C'était par l'initiative du procureur que Jésus comparaissait devant lui » (Goguel, blz. 499).

Maar indien de Romeinse troepen de arrestatie uitvoerden, waarom hadden ze behoefte aan- of waarom vroegen ze om *assistentie* van plaatselijke tempelpolitie ?

Sommige auteurs die zich steunen op een « bevel » tot aanhouding van Jezus dat zou uitgegaan zijn van de opperpriesters en volgens welk « indien iemand wist waar hij was hij de plaats zou aanduiden opdat men hem zou vatten », beweren dat het *de opperpriesters waren die het initiatief namen de Romeinen tot actie aan te zetten* en bewaarden dat Pilatus (of een van zijn ondergeschikten) de aanhouding van Jezus beval; vandaar de uitnodiging tot de Joodse politie om deel te nemen in de aanhouding en het « bevel » van de opperpriesters om daarin te assisteren. Maar dat zogezegd « bevel » volgt op een « raadsvergadering » waarop reeds beslist werd Jezus ter dood te brengen, en het kan moeilijk geïnterpreteerd worden als bedoeld om de Romeinen te assisteren. Integendeel, de reden die opgegeven wordt voor de noodzakelijke eliminatie van Jezus was dat « indien we hem laten doen, allen in hem zullen geloven en de Romeinen zullen komen en ons land en volk verdelgen » (Joh. 47 v.), hetgeen elke gedachte uitsluit van opoffering van Jezus om de Romeinen te behagen.

Een betere uitleg voor de aanwezigheid en de collaboratie van de Joodse politie bij de aanhouding van Jezus mag misschien afgeleid worden uit het feit dat hij na zijn aanhouding door de Romeinen, niet gevangen gezet werd in een Romeinse gevangenis om te wachten op zijn proces voor Pilatus, maar geleid werd naar het huis van de hogepriester.

Indien de aanhouding gebeurde door Romeinse troepen op Romeins bevel ter voorbereiding van het proces dat moest gehouden worden voor de procurator, waarom werd Jezus dan niet in voorlopige hechtenis onder Romeinse bewaking gehouden? Voor welk doel en op wiens bevel werd hij in het huis en in de aanwezigheid van de hogepriester gebracht? Om die vragen op te lossen werden hoofdzakelijk drie theoriën naar voren gebracht:

A. Pilatus heeft toegestemd in een proces voor het sanhedrin onder Joods recht, hetzij als toemaat of in vervanging van het proces dat voor hem moest doorgaan;

B. De hogepriester en het Sanhedrin traden ten voordele van de procurator op als een soort *preliminair onderzoeksgerecht*, dat de bewijzen en de aanklacht voorbereidt;

C. Pilatus wenste zeker te zijn dat de Joodse autoriteiten die aandrongen opdat Jezus ter dood zou worden gebracht, hem niet in een val wilden lokken.

A.

Alhoewel historisch en theologisch op gezaghebbende manier weerlegd, is de theorie van het Joodse proces de meest verspreide. *De theorie houdt voor dat de hogepriester het sanhedrin bijeenriep, d.i. het gerechtshof dat bevoegd was om doodstraffen uit te spreken, in zijn huis, gedurende de nacht, en dat daar en op dat ogenblik een proces plaats greep naar Joods recht, op het einde waarvan Jezus op eigen bekentenis schuldig bevonden werd aan godslastering en ter dood veroordeeld.*

En opnieuw zijn er zoveel *inconsequenties* en *onwaarschijnlijkheden* in deze theorie dat ze redelijkerwijze niet kan weerhouden worden. In het bijzonder is ze niet overeen te brengen met wat we uit betrouwbare bronnen weten over het strafrecht en de strafprocedure die golden in die tijd. Enkele illustraties hiervan zijn:

1. Het sanhedrin kon zijn jurisdictie niet uitoefenen en deed dit ook nooit in het huis van de hogepriester of om 't even waar buiten de gerechtszaal die zich binnen de tempelmuren bevond (Mischna Middot, 5, 4, B. Sanhedrin, 86, b; « Lischkat Haggarith » heette die plaats).

2. Een crimineel proces moest gevoerd worden en be-

eindigd gedurende de dag; de zitting van een crimineel hof was 's nachts niet toegelaten (B. Sanhedrin, 32, a).

3. Een crimineel proces mocht niet plaats grijpen de dag vóór een feestdag, noch op de feestdag zelf (ibid.).

4. Geen man kon schuldig bevonden worden op eigen bekentenis alleen (tossefta shavuot, 3, 8).

5. Een schuldigbevinding moest berusten op de *getuigenis* van minstens twee betrouwbare en onafhankelijke getuigen, wat betreft het begaan van het misdrijf in hun aanwezigheid, en de kennis in hoofde van de betichte dat die handeling strafbaar was. (tossefta sanhedrin, 11, 1).

6. De misdaad van godslastering werd slechts weerhouden indien de getuigen beweerden dat de betichte in hun aanwezigheid de naam van god had uitgesproken (hetwelk slechts eens per jaar mocht uitgesproken worden in de heiligste plaats van de tempel op het verzoeningsfeest).

Er werd opgemerkt dat zulke enorme schending van alle rechts- en procedureregels niet alleen als hoogst onwaarschijnlijk voorkomt, maar — gezien de rigoureuze en formalistische nauwkeurigheid voor dewelke de farizeërs bekend stonden — eerder als ondenkbaar.

Sommige auteurs hebben gepoogd tenminste enkele van de inconsequenties te doen verdwijnen door het proces te predateren en voor te houden dat de gebeurtenissen die volgens de evangeliën plaats grepen in één nacht en de daaropvolgende dag, in feite plaats grepen in de loop van drie opeenvolgende dagen (Annie Jaubert), zodat het Joodse proces niet gevoerd moest worden gedurende de nacht of de dag voor het paasfeest.

Een ernstiger voorstel is dat het recht volgens welk het proces gevoerd werd, helemaal niet het *farizeïsch* recht was dat we kennen vanuit de mischnaïsche en de andere talmoedische bronnen, maar een *saduceïsch* recht dat sindsdien opgeheven werd en in de vergetelheid viel (Blinzler, blz. 202). Volgens de traditie verschilden het saduceïsch recht van het farizeïsch recht hierin dat de saduceërs slechts de *bijbelse voorschriften* als bindend beschouwden, terwijl de farizeërs de *goddelijke oorsprong* voorhielden van het *orale recht* dat ze uitlegden *benevens het bijbels recht*. Het verbod 's nachts een proces te houden, of de dag vóór een feestdag, vindt men alleen in het oraal recht, en maakte dus geen deel uit van het saduceïsch recht.

Anderzijds is er bijbels gezag voor de samenstelling van een rechtbank van 71 leden (zoals de samenstelling van het sanhedrin was) (*numeri, exodus*), of voor het verscheuren van zijn klederen zoals de hogepriester deed bij Jezus' bekentenis. Deze theorie wordt schijnbaar versterkt door het feit dat er uit Jezus' tijd *verslagen* zijn van andere processen waarin de mischnaïsche rechts- en procedureregels niet geëerbiedigd werden. Rabi elazar ben tsaddok schrijft dat hij als kind zittend op de schouders van zijn vader de *verbranding* zag van een overspelige vrouw, en deze manier van executeren was strijdig met het recht. Men denke ook aan Jezus' eigen tussenkomst in het geval van de overspelige vrouw toen zij op het punt stond gesteenigd te worden, terwijl de mischnaïsche manier van executie de wurgung zou geweest zijn.

Deze theorie kan echter geen uitleg geven voor het proces van Jezus, aangezien ze een essentiële trek onuitgelegd laat, namelijk *zijn schuldigbevinding op zijn eigen bekentenis*, terwijl volgens bijbels (en ook saduceïsch recht) slechts met twee of drie getuigen de doodstraf kon uitgesproken worden, en in het proces van Jezus alle getuigen als onbetrouwbaar werden weggestuurd.

Vele moderne auteurs verwerpen deze theoriën en besluiten dat Jezus in het huis van de hogepriester ge-

bracht werd *niet om berecht* te worden maar *voor enig ander doel*. De verwerping van de theorie van het Joods proces vindt geweldige steun in het evangelie van Johannes, die niets afweet van een dergelijk proces of van een bijeenroepen van het sanhedrin vóórdat Jezus vroeg in de morgen geleid werd in het gerechtsgebouw, d.i. de rechtbank van Pilatus, om daar, en enkel daar, berecht te worden.

Het blijkt dat de auteurs van dit evangelie niet bereid gevonden werden de Joodse processtheorie van de vroegere synoptische evangelies te aanvaarden en te herwoorden; en voor hun terughoudendheid moeten ze goede redenen gehad hebben, waartoe zeker niet te rekenen was, hun achting voor de Joden. In Marcus wordt trouwens de term *symboulion* (raadszitting) gebruikt, en niet *crisis* of *crima* (rechtszitting).

B.

Volgens een tweede theorie zou het sanhedrin gefungeerd hebben als onderzoeksgerecht om het proces voor Pilatus voor te bereiden. Volgens die theorie moesten alleen de feiten vastgesteld worden, en hierbij moesten de normale procedureregels niet gevolgd worden.

In de Joodse of in de Romeinse bronnen is er geen enkel spoor van een optreden van een Joodse rechtbank als onderzoeksgerecht, noch van een Romeinse uitnodiging in die zin. Indien een dergelijk gebruik bestond, zou er ergens wel een spoor van te vinden zijn.

Daarbij weten we hoe de betrekkingen tussen de Romeinse en de Joodse autoriteiten dan waren, en het houdt geen stand te beweren dat de Romeinen op Joodse rechtbanken zouden vertrouwd hebben om het voor een Romeins proces nodige onderzoek te doen; men kan evenmin geloven dat dat het sanhedrin, dat met 71 raadsleden een Hof was van hoge standing, dat een hoog prestige genoot in de Joodse gemeenschap, bereid zou geweest zijn bezettingstroepen dienstig te zijn door het verrichten van onderzoekstaken.

Wanneer men stelt dat het sanhedrin opgetreden is als aanklager van een Joods burger voor de Romeinse rechtbank, dan moet men bedenken dat het sanhedrin volgens het Romeins recht niet meer voorrechten zou gehad hebben dan een privaat persoon. De rechtbank zou zich niet tevreden gesteld hebben met hun onderzoek. Inderdaad luidt de Romeinsrechtelijke regel dat een aanklacht moet gedaan worden, en dat de vordering moet gevoerd worden, door één privaat persoon; een aantal aanklagers of een rechtspersoon werden niet toegelaten. Noch in Rome, noch in de koloniën werd een proces ooit anders gevoerd dan door een individuele aanklager.

We weten niet precies wie de aanklager was bij het proces voor Pilatus, maar zeker is dat het onmogelijk het sanhedrin kan geweest zijn. Er kan gedacht worden aan een denunciatie door Sadduceën.

C.

De derde theorie is even onbevredigend. Volgens deze theorie zou Pilatus erop aangedrongen hebben dat de Joodse autoriteiten - die (althoewel niet formeel) het initiatief zouden genomen hebben om die vervolging voor hem in te stellen - hem zelf Jezus zouden uitleveren, zodat ze zich achteraf niet zouden kunnen beklagen over het vergieten van Joods bloed. Maar deze theorie die de aanwezigheid uitlegt van de Joodse tempelpolitie bij de arrestatie en de uitlevering aan Pilatus, legt niet uit waarom Jezus eerst in de woning van de hogepriester gebracht werd, waarom het sanhedrin daar bijeengeroepen werd en waarom daar die nachtelijke procedure gevoerd werd.

Reeds lang ervóór werd vastgesteld dat de opperpries-

ters de liquidering van Jezus wensten en er werd daar een mouw aan gepast. Er was geen verdere rechtspleging nodig om dat te bevestigen. Integendeel het risico bestond dat de plenaire zitting van het sanhedrin de beslissing zou herzien. Om de voorgaande beslissing uit te voeren was de enige goede handelwijze degene die Johannes rapporteert: helemaal geen sanhedrin bijeengeroepen.

§ 3. *Waarom een joodse deelneming aan de aanhouding, en waarom een nachtelijke raadszitting?*

De verwerping van de theoriën die een Joodse deelneming in de arrestatie van Jezus doen afhangen van een vraag vanwege Pilatus, doet de veronderstelling rijzen dat de Joodse politie daar op eigen houtje was én met een eigen doel: en vermits er geen Joods proces gevoerd werd (of gevoerd moest worden) kon het doel van de Joodse politie bij Jezus' arrestatie geen uitstaans hebben met de voorbereiding van zulk proces. Waarom dan wel?

Het feit dat hij niet naar een Romeinse gevangenis gevoerd werd, maar wel naar het huis van de hogepriester kan ons een antwoord geven op die vraag.

Zou het niet zo zijn dat de Joodse politie van de Romeinse troepen de toelating vroeg en kreeg Jezus onder haar bewaking te houden tot aan zijn proces de volgende morgen. De Joodse politie moet instructies gehad hebben om te vragen dat Jezus die nacht in hun bewaking zou gelaten worden, en het is duidelijk dat wie die instructies gaf (vermoedelijk de hogepriester zelf), wenste dat Jezus zou gebracht worden in het huis van de hogepriester. Het moet ons niet verwonderen dat de Romeinse commandant er geen bezwaren tegen had Jezus aan de bewaking van de Joodse politie over te laten: de plaatselijke gevangenis kon de bezettingstroepen wel van dienst zijn, aangezien er toch geen gevaar bestond voor sabotage (de prijs daarvoor zou te groot geweest zijn).

De aanwezigheid van de Joodse politie om aan de Romeinse troepen de weg te tonen of om hem Jezus aan te wijzen was overbodig, want niet alleen was Jezus geïdentificeerd door Judas Iskariot (op zichzelf een inconsequent verhaal dat van theologische eerder dan van historische inslag is), maar hij was, zoals hij zelf zei, wel gekend in Jeruzalem en hij had gemakkelijk kunnen gevonden worden en gearresteerd in de straten binnen de stadsmuren en de tuinen erbuiten door om 't even welke politie, Romeinse of Joodse.

Het is betekenisvol dat eenmaal onder bewaking van de Joodse politie Jezus «weggeleid» werd, en niet (uitgezonderd bij Johannes) gebonden of gehandboeid. Hij werd niet opgesloten, maar geleid in het paleis van de hogepriester zelf, en zelfs in zijn aanwezigheid en die van het voltallige groot sanhedrin. De traditie in Lucas dat «de mannen die Jezus hielden hem kwelden en met hem spotten, hem blinddoekten» en «hem in het gezicht sloegen», vindt geen vermelding noch bevestiging in de andere evangelies. Gezien hun klaarblijkelijke anti-joodse neiging zou het zeker onderstreept worden zijn, indien het waar was. (De slag die hij volgens Johannes in het gezicht kreeg, was eerder een reactie op de manier waarop Jezus de hogepriester antwoordde).

Met de meerderheid van de evangelies aanvaarden we dan dat Jezus ongeboeid «geleid» werd in de aanwezigheid van de hogepriester en van het sanhedrin in de woonplaats van de hogepriester, om te wachten op wat de hogepriester voor hem in petto had.

Er moet aan herinnerd worden dat het de nacht vóór het paasfeest was (volgens Marcus was het de nacht van het paasfeest). Zoals iedereen die vertrouwd is met Joodse levenswijze en gebruiken weet, moet ieder lid van het sanhedrin (en niet het minst de hogepriester zelf) het zeer druk gehad hebben, en bezorgd geweest zijn met de eer-

der omslachtige en gecompliceerde voorbereidingen van het feest, zowel in eigen woning als in de tempel. Om geloofwaardig te zijn, vergt het verhaal dat het sanhedrin *precies die nacht geconvoceerd werd op een vergadering in het huis van de hogepriester, een overtuigende uitleg.*

Op het agenda moet een punt gestaan hebben van zeer dringende aard, een punt dat belangrijk genoeg was om een onmiddellijke consultatie van de hele raad te vergen. De berechting van een man die van een misdrijf beschuldigd werd, was geen zaak die dergelijke spoed vergde; niet alleen kan dit het nachtelijk bijeenroepen van het sanhedrin niet uitleggen, maar er kon zoals gezegd juridisch gezien 's nachts geen proces plaats grijpen.

Indien de opperpriesters niet wensten dat Jezus in de tempel zou verschijnen tijdens het paasfeest wanneer daar grote volksmassa's verzameld waren, dan was niets gemakkelijker voor de hogepriester *dan hem vast te houden, na zijn bewaking bekomen te hebben, tot na het paasfeest*, om hem dan, indien de bedoeling bestond hem te berechten, volgens de wettelijke rechtspleging te berechten. Hij kon hem niet alleen in een Joodse gevangenis vasthouden, maar hem ook aan de bewaking van de Romeinse troepen overlaten in een Romeins cachot, en de opzet om de Joodse politie te doen deelnemen aan de arrestatie en om het recht te bekomen hem tijdens de nacht zelf te bewaken, zou overbodig geweest zijn.

Er valt, dacht ik, niet aan het besluit te ontsnappen dat de *hogepriester*, (of een *ander leider* van het sanhedrin die hem kan aangespoord hebben te handelen), *wist dat Jezus op het punt stond berecht te worden* voor Pilatus in de vroege uren van precies de volgende dag. *Indien iets moest gedaan worden door de Joodse leiders in betrekking tot dat proces, dan moest dat onmiddellijk die nacht gebeuren.* De vraag is wat er zo belangrijk en dringend met betrekking tot het aanstaande proces van Jezus kon zijn dat die nachtelijke spoedvergadering van het sanhedrin *rechtvaardigde*.

a. Er mag niet verondersteld worden dat het sanhedrin enige macht had (of de illusie koesterde enige macht te hebben) om te *verhinderen* dat de Romeinse procurator het proces zou *houden*, — zeker niet door hem heimelijk voor te zijn en zelf een proces te houden.

b. Evenmin kan gesteld worden, zoals reeds gezegd, dat het sanhedrin uitgenodigd werd, of erin geïnteresseerd was, *voorbereidende* onderzoekingen te verrichten.

c. Raadsheer Haim Cohn stelt, en ik vind zijn argumenten overtuigend, dat er *maar één ding was waarin de Joodse leiders van die dagen werkelijk vitaal geïnteresseerd waren: voorkomen* dat een Jood (en een farizeër) die de sympathie en de affectie van het volk genoot, door de Romeinen zou *geëxecuteerd* worden.

Men moet de illusie niet koesteren dat de Joodse leiders door ethisch-religieuze motieven geleid werden: *hun motieven waren realistisch en politiek.*

1. De standing en het prestige van de *opperpriesters* bij de grote massa van het volk waren *dalend* in die dagen. Ze werden verdacht en beschuldigd van *collaboratie* met het Romeins gezag en met de marionettenkoning die de Romeinen diende. De Sadduceën onder hen waren *misprezen*, zoal niet *gehaat*, voor hun rijkdom en arrogantie, en voor hun godsdienstig schisma.

2. Anderzijds was er een groeiende *tendentie* vanwege de Romeinse gezagvoerder en de koning om de *bevoegdheid en de jurisdictie van het sanhedrin te beperken*, en om zijn invloed en prestige op het volk te verzwakken. Terwijl het sanhedrin er dus goed moest op letten de

goede verstandhouding niet kwijt te spelen die nog mocht bestaan met de Romeinse autoriteiten, was toch de *eerste en voornaamste voorwaarde* voor zijn overleving en daadwerkelijke invloed *het vertrouwen en de loyaliteit van het volk te bewaren*. Met dit doel voor ogen namen, spijt de aanwezigheid van de *sadduceën* en spijt het voorzitterschap van de door de Romeinen benoemde *hogepriesters* (waarvan tenminste enkele niet genoeg gekwalificeerd waren), de farizeïsche geleerden en leiders deel aan de vergaderingen van het sanhedrin, en waren eigenlijk in de meerderheid. *Welnu, niets kan verder van hun bedoelingen gelezen hebben, of schadelijker geweest zijn voor hun doelstellingen, dan de ontevredenheid en de desaffectie te veroorzaken van het volk door de executie van één uit hun midden.* Anderzijds zou elke succesvolle actie van hunnentwege om *zulke executie te voorkomen* in staat geweest zijn om het applaus van het volk op te wekken, en het *sanhedrin in de ogen van het volk te herstellen* als zijn natuurlijke en wettelijke leider.

De enige manier waarop het sanhedrin de *executie nog kon voorkomen* was zijn *vrijspraak* te bekomen, of tenminste een opschorting van het vonnis wegens goed gedrag.

Om de vrijspraak te bekomen moest Jezus *overtuigd* worden *niet schuldig te pleiten*, en er moesten getuigen *gevonden worden om zijn onschuld te bewijzen*. Om minstens een opschorting van het vonnis te bekomen moest Jezus overtuigd worden te beloven in de toekomst geen subversieve ideologieën meer te verkondigen.

Maar om in staat te zijn betrouwbare *getuigen* op de planken te voeren, en om — en dit is belangrijker — de verantwoordelijkheid op te nemen ten overstaan van de Romeinse procurator voor het toekomstig gedrag van Jezus, kon de *hogepriester* niet alleen op *eigen initiatief en verantwoordelijkheid* handelen, en dit met des te minder redenen dat vermoedelijk *de politieke beslissing of al dan niet moest tussenbeide gekomen worden door het sanhedrin in zijn geheel moest genomen worden.*

Hiervoor was het dat de *nachtelijke vergadering van het sanhedrin* plaats greep. Alleen in het licht van die doelstellingen kunnen de *nachtelijke gebeurtenissen* verstaan en uitgelegd worden.

§ 4. De raadszitting.

De procedure startte met het oproepen van de getuigen door de opperpriesters en de raad. *Er verschenen er velen en ze werden ondervraagd*, maar het bleek dat hun getuigenissen *niet met elkaar overeenstemden*, en dat ze «valse getuigen» waren. Op zich zelf is dat hoogst *verwonderlijk*, vermits Jezus steeds in het openbaar gesproken en gedoceerd had, in de synagogen en in de tempel waarheen de Joden zich dikwijls begaven. *Duizenden moeten hem hebben horen preken en onderwijzen, en velen daarvan moesten zonder moeite kunnen gevonden worden om te getuigen* wat zijn predikingen en zijn onderwijs inhielden. Men kon hen niet als *valse* getuigen kwalificeren, noch konden ze mekaar *tegengesproken* hebben vermits, duidens de evangelies, *hetgeen ze beweerden* door Jezus gezegd te zijn, *in feite* volgens de evangelies *door hem verkondigd* was geweest.

Dat hij de tempel zou vernietigen en heropbouwen in drie dagen, was bijvoorbeeld op het paasfeest in de tempel verkondigd geweest. Het sanhedrin kan ook niet in de hypothese van de evangelieverslagen van een proces, geïnteresseerd geweest zijn in het brandmerken van deze getuigen als vals en onbetrouwbaar en in het vinden van tegenstrijdigheden en verschillen tussen hen. Integendeel zou het redelijk geweest zijn de getuigen als betrouwbaar (wat ze in feite waren) te aanvaarden en Jezus op de grond van getuigenissen schuldig te be-

vinden. Het sanhedrin *verwierp echter deze getuigenissen als onbetrouwbaar*.

Maar u weet dat men geen bewijzen behoefde om schuldig te bevinden, *vermits* er daar geen proces gevoerd werd. Waar het sanhedrin in geïnteresseerd was, was zeker te zijn dat *alle* getuigen die *beschikbaar* waren tegen Jezus *vals en ontoelaatbaar* waren. Vandaar dat het dit dan ook vaststelde. De vraag naar de geloofwaardigheid van getuigen en het vinden van tegenstrijdigheden in hun getuigenissen *is altijd een vraag geweest van soevereine appreciatie* van de rechter die de getuigen ziet en hoort. Ze wilden zich in een positie zetten dat hun woordvoerders zouden kunnen getuigen voor Pilatus dat ze *getuigen ondervraagd hadden en geen betrouwbare bewijzen gevonden hadden tegen Jezus*. Maar naar Romeins recht was het ontbreken van getuigen nog niet genoeg om een vrijspraak te bekomen. Een beklagde kon op *eigen bekentenissen* schuldig bevonden worden, *zelfs indien er helemaal geen getuigen waren*. Om dit te voorkomen moest Jezus dus overtuigd worden *niet schuldig* te pleiten. Hij moest overtuigd worden om samen te werken. Maar elke coöperatie vanwege het sanhedrin veronderstelde noodzakelijk dat ze zich verzekerden van Jezus' loyaliteit en goede wil: vandaar de ondervragingen van Jezus zelf door de hogepriester.

Zolang de «valse getuigen» aan het woord waren, antwoordde Jezus niet en hield zich kalm; hij moest inderdaad niet tussenkomen, vermits ze de waarheid spraken. Hij reageerde pas als de hogepriester begon hem vragen te stellen. Wanneer men hem vroeg of hij «de christus, de zoon van de gezegende» was, antwoordde hij niet alleen dat hij dit was, maar voegde eraan toe «*en ge zult de mensenzoon gezeten zien aan de rechterhand der Majesteit, en Hem zien komen op de wolken des hemels*».

We weten niet of dit de *enige vraag* was die de hogepriester tot hem richtte (of indien hij hem daarvoor ondervroeg over zijn predikingen en onderwijs, zoals verhaald in Johannes). Maar het blijkt dat Jezus' antwoord op de *laatstgenoemde vraag de hogepriester* en het sanhedrin ertoe brachten *wanhopig op te geven*. Alvorens hiervoor de redenen te zoeken, moeten we even de vraag en het antwoord onder de loep nemen.

A. Men heeft gezegd dat de aanspraak de christus te zijn, de mensenzoon of de zoon van God, zittend aan Gods rechter hand in de hemel, volgens *joods recht* als *godslastering* beschouwd werd, aangezien het neerkwam op een *negatie van een fundamenteel beginsel van het monotheïsme* dat per definitie geen goddelijk wezen dulden kon naast God zelf. Maar Jezus maakte hier geen aanspraak een goddelijk wezen te zijn. Hij maakte voor zich zelf geen aanspraak af te stammen van God. Allen die vrede brengen *zijn kinderen van God*. De zoon van God, of de gezegende betekent alleen *de man gekozen door God om Hem te dienen of de man geïnspireerd door God of aan dewelke God zich heeft openbaard, of de man die God bemint als zijn zoon*.

In deze zin verschilt het woord niet veel van «*messias*» die Gods gezant is om de wereld te redden. Christus is de Griekse vertaling van het Hebreeuwse *mashiah*. Letterlijk betekent dit de «gezegende». Niet alleen de messias is gezegend; maar alle gunstelingen van God, zoals de priesters, profeten, koningen en zelfs heilig vee en heilige plaatsen.

En wat de zoon van de mens betreft, het kan gaan om de vertaling van het Hebreeuws *ban adam*; wat gewoon *man* betekent (letterlijk zoon van adam de eerste mens) of het kan de titel betekenen waarmee God zich tot sommige profeten richtte of het kan een allusie betekenen op de mensenzoon die Daniel aankondigde zittend

op de wolken en ontvangend «een heerschappij die niet zal voorbijgaan, en een koninkrijk dat niet zal vernietigd worden».

De associatie van messias met de wolken van de hemel en met een zitplaats aan de rechterhand van God was niets nieuws en niemand die van deze metafoor gebruik maakte, werd ooit verdacht of aangeklaagd wegens godslastering. Er is geen misdrijf naar Joods recht.

Nochtans wordt ons verteld dat bij het horen van deze woorden van Jezus de hogepriester zijn klederen verscheurde en zei: wat behoeven we andere getuigen? Ge hebt de *godslastering* gehoord. Het is inderdaad een *joodse rechtsregel* dat bij het horen van de *desacratie* van de goddelijke naam *het hof en de getuigen hun klederen moeten opscheuren*. (Mischna sanhedrin, 7,5).

De meeste auteurs beschouwen die handeling van de hogepriester als de *gepaste reactie op een in zijn aanwezigheid uitgesproken godslastering*. Ze vragen zich echter niet af *waarom alleen de hogepriester* dit deed, alhoewel volgens de regel *al de leden* van het sanhedrin gehouden waren dit te doen. We kunnen hier een aanduiding vinden dat het *niet die regel* was die hier toegepast werd.

Volgens het recht moest men zijn klederen pas scheuren als de niet uit te spreken naam van God zelf, samengesteld uit de vier letters YHWH, uitdrukkelijk uitgesproken werd door de godslasteraar.

Alle andere godslasteringen, *zelfs de ergste*, uitgesproken *zonder spelling* van de naam, rechtvaardigden, alhoewel strafbaar, *geen kleerscheuren* en waren *niet strafbaar met de dood*. *Slechts geseling* was voorgeschreven (Mischna S., 7,5).

Niet alleen vloekte Jezus niet of schold hij op God of sprak hij de naam uit, maar zijn bewering dat hij God's zoon was, d.i. *gekozen door God als zijn messias*, impliceerde de erkenning en aanbidding van God.

In tijden van nood was de verschijning van redders die beweerden door God gezonden te zijn en door Hem geïnspireerd, *niets ongewoons*; in een godsdienst als de joodse waarin de *band en de dialoog* met God *nooit* door beroepsmensen *gemonopoliseerd* werd, werden *dergelijke mystiekers* met rust gelaten zolang zij geen afgoderij predikten of de openbare orde verstoorden.

Een staving van de hypothese dat het Sanhedrin de messiaanse aanspraak van Jezus *niet als misdadig of als gevaarlijk* beschouwde, kan men vinden in het verslag van het proces voor het Sanhedrin, minder dan tien jaar later, van de apostel Petrus. Zoals Jezus waren Petrus en zijn leerlingen vrome Joden en vonden aanhang bij het volk. Maar terwijl Jezus zich voorstelde als de messias, onderwees Petrus dat de messias *reeds verschenen* was in de persoon van Jezus, en theologisch was die doctrine dus veel gevaarlijker dan deze die Jezus voor het Sanhedrin verkondigde.

Maar Rabbi Gamaliël, een doctor in de rechten die een grote reputatie genoot bij het volk, en die aanwezig was bij het proces van Petrus als lid van het Sanhedrin, pleitte bij zijn collegas: «Bemoeit u niet met deze lieden, en laat hen begaan. Want als dit plan of dit werk van mensen stamt, zal het mislukken. Maar komt het van God, dan kunt gij het niet tegenhouden, of gij komt in verzet tegen God.»

Petrus werd vrijgesproken en ging voort met het prediken van zijn leer.

Er is geen reden om eraan te twijfelen dat Gamaliël ook tegenwoordig was bij de nachtelijke vergadering van het Sanhedrin wanneer Jezus voor hen stond, en zijn standpunt en zijn invloed zullen dezelfde geweest zijn.

Het evangelisch verslag dat het Sanhedrin Jezus ter dood veroordeelde bij het horen van de godslastering is

dus zeker onhistorisch. Vermits er geen godslastering was, en geen proces, was er ook geen doodvonnis.

B. Maar quid, wat betreft *het feit* dat de hogepriester zijn klederen scheurde? Dit *détail* wordt bij Marcus en Matteus gevonden en is gebaseerd op een gemeenschappelijke traditie.

Het is een gekend Joods gebruik dat men zijn kleren scheurt ten teken van droefheid, bij de dood van een bloedverwant of een vriend bv. of bij het voorvallen van een ongeluk of van een catastrofe. Indien de hogepriester die nacht zijn klederen scheurde was het omdat hij er niet in geslaagd was Jezus zijn standpunt te doen delen en te doen samenwerken, en wegens het onheil dat nu onvermijdelijk moest volgen.

De bewering van Jezus dat hij de echte messias was (alhoewel niet strafbaar) kwam neer op een *verwerping van het aanbod* van de hogepriesters en de leiders. Voortdooen iets voor hem te doen zou neerkomen op het erkennen van zijn aanspraak... wat ze natuurlijk niet konden doen.

De godslastering was het niet die de hogepriester zijn kleren deed scheuren maar de frustratie van zijn poging Jezus tot rede te brengen en hem te redden van zijn lot; en waarschijnlijk ook het aanvoelen van de gevolgen welke dit alles zou hebben.

Andere aanwezigen hebben blijk gegeven van hun woede door Jezus te slaan. In het bezette Jeruzalem kon niet iedereen zijn zenuwen de baas blijven, na een moeilijke nacht vol pogingen om Jezus te overtuigen. Indien werkelijk een doodsvonnis was uitgesproken geweest in het Sanhedrin dan zou de afkeer van de leden van het Hof zich afgereageerd hebben in de uitspraak van het arrest.

Het is ondenkbaar dat een raadsheer de hand zou heffen tegen een gevangene die zopas ter dood werd veroordeeld.

De *uitlevering* van het proces aan de Romeinse procurator betekent het *einde* van de *activiteiten van de Joodse autoriteiten*. Ze konden niets meer doen. Ze konden noch wilden iets doen om de procurator de *beïnvloeden noch tegen Jezus, noch in zijn voordeel*. Jezus had geweigerd samen te werken en te buigen voor hun gezag, en er kon niets meer gedaan worden om de gang van het proces te dwarsbomen.

Besluit

Ik wil nog even terugrijpen naar het proces van Petrus in het Sanhedrin.

De hogepriester vroeg hem: «Werd het u niet verboden in zijn naam te onderwijzen? En ziet, ge hebt Jeruzalem vervuld met uw leer, en het is uw bedoeling *ons het bloed van die man ten laste te leggen.*»

Waarop Petrus antwoordde: «We moeten eerder aan God dan aan de mensen gehoorzamen. De God van onze vaders heeft Jezus opgewekt, *dien gij aan het kruis hebt geslagen en gedood.*»

De klacht van de hogepriester dat de volgelingen van Jezus zijn bloed ten laste wilden leggen van de Joden, impliceert een *ontkenning van de verantwoordelijkheid voor zijn dood*, en het antwoord van Petrus «gij hebt hem gedood» wordt gezegd hen «in het hart gesneden te hebben».

Indien deze beschrijving van het proces van Petrus in de handelingen der apostelen betrouwbaar is, bewijst ze dat het *reeds kort* na de gebeurtenissen was dat de volgelingen van Jezus de blaam en de verantwoordelijkheid voor zijn dood voor de deur van de Joodse autoriteiten legden.

Welke ook hun motieven mogen geweest zijn om dit te

doen en om de feiten die in hun herinnering moesten geprent zijn opzij te leggen (nl. *het proces voor Pilatus en de kruisiging op zijn bevel*), het blijkt uit de klacht van de hogepriester en uit het antwoord van Gamaliël in zijn rede tot het Sanhedrin dat de Joden van hun kant zich *niet als verantwoordelijk beschouwden voor de dood van Jezus*.

Wanneer Matteus later in de mond van de Joodse massa de woorden legde: «*zijn bloed kome over ons en over onze kinderen*», stond de collectieve schuld en verantwoordelijkheid van de Joden reeds vast geprent in de geest van de christenen. En deze woorden van Matteus hebben de 2e eeuwse historicus Tertulianus ertoe gebracht in zijn boek «*Contra Judaeos*» aan de Joden de schuld te geven van Jezus' dood.

In onze dagen nog kunnen we bijvoorbeeld bij een Daniël Rops lezen dat de veroordeling van Jezus de verantwoordelijkheid met zich brengt van een heel volk door de handelingen van zijn leiders (*Jesus en son Temps*, Parijs, 1968).

U weet dat deze beschuldiging aan generaties Joden onnoembaar leed heeft gebracht: pogroms, ghetto's, gaskamers.

Ik heb geprobeerd u aan te tonen dat de meeste feiten waarop de evangeliën berusten, welke ook de strekking en de besluitrekkingen mogen zijn van hun auteurs, duiden op de juridische onschuld van het Joodse volk aan de dood van Jezus: zowel het proces als de executie (?) waren uitsluitend Romeins.

Als juristen zijn we vooral geïnteresseerd in het fenomeen, dat nergens met meer kracht werd gedemonstreerd dan in het proces van Jezus, dat het effect van een gerechtelijke procedure op de publieke opinie, en de reactie daarop van het publiek, niet zozeer afhangen van de *natuur van de rechtspleging en van wat er in werkelijkheid gebeurde*, maar wel van de *manier waarop — en van het doel waarvoor — dat proces gerapporteerd wordt*.

Dit geldt voor de hedendaagse verslaggeving — met behulp van radio, T.V. en alle massa-media (en ik denk vandaag aan het proces van It. Calley) — maar *à fortiori* voor de beschrijving van processen die tot de geschiedenis behoren. Waar de rechtsgeschiedenis niet voor zich zelf onderwezen wordt, maar voor religieuze of politieke motieven, zal dat *doel de draagwijdte en de kleur van de inhoud* bepalen.

Het is niet noodzakelijk dat feiten weggemoffeld worden of vervalst; ongerechtvaardigde nadruk op het ene feit, en onvoldoende benadrukking van een ander, en in het bijzonder een ongerechtvaardigde aandacht gegeven aan de reacties van het publiek in de loop van het geding, zal *dikwijls het gewenste resultaat bewerkstelligen*. En indien het verslag met wettelijk of religieus gezag bekleed wordt, zal *de geschiedenis die gemaakt werd door de verslaggever* in alle eeuwigheid voortleven terwijl *de historische waarheid* — die de verslaggever tot grondmateriaal diende — weldra in de vergetelheid valt.

Jacques HERBOTS

Hoogleraar aan de Universiteit te Leuven

(*) Dit is de tekst van een voordracht die gehouden werd voor de conferentie van de jonge balie van Kortrijk op 7 april 1971.

(1) Over het leven van Christus bestaan de volgende historische bronnen:

A. De niet-christelijke bronnen:

a) joodse:

1. De talmudische traditie

2. Flavius Josephus

3. Een slavische versie van Flavius (de Halosis).

b) heidense :

1. Thallus de samaritaan
2. Plinius de jongere
3. Tacitus
4. Suetonius
5. A contrario : Juliaan de apostaat, Celsus, Porfirius.

c) Er zijn geen «Acta Pilati».

Met de Acta Pilati bedoelt men het rapport dat Pilatus aan Tiberius zou gezonden hebben. Verschillende auteurs spreken ervan (zowel pro- als anti-christenen). Het gaat hetzij om een tekst waarvan de auteurs het bestaan veronderstellen, ofwel om een vervalsing. Het is niet zeker dat de procurator van Judea na een doodvonnis over een peregrinus (niet-burger) uitgesproken te hebben, rapport uitbracht te Rome, waar het in de keizerlijke archieven zou terecht gekomen zijn. (Reinach en Eisler menen van wel. Eisler meent dat de stukken van het proces het aanhoudingsmandaat moesten bevatten, door Pilatus uitgevaardigd, met een persoonsbeschrijving.) Een eerste verwijzingernaar vindt men bij Justinus en dan bij Tertulianus. Eusebius spreekt van lasterlijke rapporten opgesteld op bevel van keizer Maximus Daja. Zie hierover Goguel, blz. 78.

De niet-christelijke bronnen weerleggen de thesissen van de niet-historiciteit van Christus. Ze brengen echter geen materialen aan om de kennis van Christus' levensloop te verkrijgen.

B. De Brieven van Paulus : ze zijn afhankelijk van een historische traditie.

C. De evangeliën :

a) de apocryphe evangeliën :

Rome 70-72	Proto-Marcus	Logia (Q)
80	Marcus	
85-90	Matteus	72-90 Lucas
90-100	Compilatie Johannes	

- (2) In het algemeen trouwens mag gezegd worden dat biblisten wat kunnen leren van specialisten van oosters recht. Aldus kan men de leer van Paulus die ook jurist was, (die, zoals we vandaag zouden zeggen, hield aan de letterlijke interpretatie van de wet) niet begrijpen, indien men zich zijn juridisch vocabularium niet eigen gemaakt heeft. Hoe heeft bijvoorbeeld de jurist-theoloog, die de rabbijn Paulus was, de gebeurtenis van de kruisweg begrepen ? Hij maakt gebruik van zeven juridische metaforen :
1. terugkoop uit de slavernij wegens schulden (apolutrosis) ;
 2. bevrijding uit de onderwerping aan een vijandige mogendheid (aichmalostia) ;
 3. een tussenpersoon onderhandelt nieuwe betrekkingen tussen de contracterende partijen en geeft borgtocht (fideiussus) ;
 4. Christus speelt de rol van vindex en patronus en bekomt onze «justificatie» bij God's rechtbank (Rom. V, 18).
 5. hij geeft satisfactie aan de Schuldeiser dank zij de «plaatsvervangende straf» die geldig is door de solidariteit van het bloedbroederschap ;
 6. het wordt beschouwd als een boetedoening ;
 7. de go 'el, broeder in het bloed, kan ook het huwelijk van een bloedverwante onderhandelen, en de metafoor van het verbond-huwelijkgemeenschap is van het zelfde type als dat van de verlosser.

Zie hierover J. Duncan, M. Derret, *An oriental lawyer looks at the trial of Jezus and the doctrine of the redemption*, London, 1966.

Een voorbeeld nog : een koopcontract was geldig pas bij

betaling van de prijs (U werd gekocht en betaald, I. Cor. VI, 20 ; VII, 23).

(3) Voornamelijk de volgende werken werden geraadpleegd :

- Baum, G., *Les juifs et l'évangile*, Parijs, 1965.
 Benoit, P., *Exégèse et théologie*, Parijs, 1961.
 Besnier, R., *Le procès du Christ*, Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis, 1950, 191.
 Blinzler, J., *Le procès de Jésus*, Mame, 1962.
 Cohen, B., *Jewish and Roman law*, New York, 1966.
 Cohn, H.H., *Reflections on the trial and death of Jesus*, Israel law review, 1967, 332-379.
 Falk, Z.W., *Hebrew law in biblical times. An introduction*, Jeruzalem, 1964.
 Goguel, M., *La vie de Jesus*, Parijs, 1932.
 Imbert, J., *Un point de droit : est-ce Pilate qui a condamné N.S.J.C. ?*, Parijs 1947.
 Jaeger, H., *La preuve judiciaire d'après la tradition rabbinique et patristique*, Rec. Soc. J. Bodin, XVI, La preuve.
 Lapide, P.F., *Rome et les juifs*, Parijs, 1967.
 Regnault, *Une province procuratorienne au début de l'empire romain*, Parijs, 1909.
 Sherwin-White, N.N., *Roman society and roman law in the new testament*, Oxford, 1963.

(4) Overzicht van de vier evangelische versies :

Matteus	Marcus
Eerste zitting san.	eerste zitting san.
's nachts (vuur)	's nachts
Tweede zitting	tweede zitting
dageraad	dageraad
(sunboullion)	Pilatus
Pilatus	
Lucas	Johannes
Paleis Annas	Annas
Petrus	ondervraging door
soldatenspot	Annas
eerste zitting	Wat voor dageraad voor
(niets over formeel	Caifas
doodvonnis)	geen veroordeling
Pilatus	Pilatus

(5) Er zijn twee versies van de Talmud : die van Jeruzalem (I, 1, VII, 2) zegt in verband met het behandeld probleem dat de wetten over de doodstraf werden opgeheven, en die van Babylon (Deuteronomos, 17, 8-10) spreekt van een verbanning naar een winkeltjesgalerij.

(6) Tijdschema : de arrestatie had plaats in de late avond van de Romeinse donderdag of anders gezegd in de eerste uren van de Joodse vrijdag van het jaar 33 van onze jaartelling (in feite waarschijnlijk het jaar 29 of 30).

romeinse donderdag	zaterdag	vrijdag
0	24 0	24 0
	21	21
joodse donderdag	joodse sabbath	joodse vrijdag

(7) Hij werd gekruisigd volgens de Romeinse manier van executeren. De Joodse executiewijzen waren : wurging, stening, verbranding, onthoofding.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 25 juni 1971.

Wvd. Voorzitter : Ridder J. Rutsaert.

Raadsheren : M.M. J. Valentin (verslaggever), R. Polet, A. Wauters en L. de Waersegger.

Procureur-generaal : M. W. Ganshof van der Meersch.

Rechtspleging inzake pacht en recht van voorkoop. — Vordering op grond van artikel 1778 quinquies B.W. — Voorafgaande poging tot verzoening.

Met betrekking tot een rechtsvordering op grond van art. 1778 quinquies B.W. heeft de rechter ten onrechte be-

slist dat de in art. 59 Rv. bedoelde voorafgaande poging tot verzoening ter zake onnodig was om reden dat dit artikel «onverenigbaar is met de bewoordingen van art. 1778 quinquies B.W., dat iedere mogelijkheid van verzoening uitsluit en slechts aan de uit het gehuurde gezette huurder de keuze laat tussen twee wijzen van herstelling van het nadeel dat hem werd veroorzaakt door de miskenning van zijn recht van voorkoop».

De wijze van vergoeding van de schade heeft inderdaad geen invloed op de afloop van een verzoening betreffende de vordering die deze vergoeding beoogt.

Lenain e.a. t./ Robert e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 9 juni 1970 in hoger

beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Namen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 59 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering, gewijzigd bij de wetten van 7 juli 1951 en 1 februari 1963, en 1778 quinquies van het Burgerlijk Wetboek (wet van 1 februari 1963),

doordat het bestreden vonnis de heropening der debatten beveelt slechts opdat verweerder het bewijs van de « overschrijving » van zijn vordering op de kant van de akte van verkoop zou kunnen bijbrengen en hierbij de grond van niet-antvankelijkheid door de eisers afgeleid uit het niet opmaken van een proces-verbaal van verzoening of van niet-verzoening verwerpt op grond dat het nutteloos voorkwam zulk een proces-verbaal op te stellen daar de verzoening onmogelijk werd gemaakt door de ondertekening van een koopovereenkomst en dat artikel 59 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering niet toepasselijk is op de rechtsvorderingen betreffende het recht van voorkoop, vermits artikel 1778 quinquies van het Burgerlijk Wetboek geen enkele mogelijkheid van verzoening openlaat,

terwijl artikel 59 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering uitdrukkelijk werd toepasselijk gemaakt op de vorderingen in zake het recht van voorkoop door de wet van 1 februari 1963, die de verschijning en het opmaken van een proces-verbaal in ieder geval voorschrijft, en artikel 1778 quinquies van het Burgerlijk Wetboek met deze bepaling geenszins onverenigbaar is ;

Overwegende dat de eisers de niet-ontvankelijkheid van de rechtsvordering hebben opgeworpen op grond dat, bij toepassing van artikel 59 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering, zoals het werd gewijzigd bij artikel 3 van de wet van 1 februari 1963, een vordering in zake het recht van voorkoop ten gunste van huurders van landeigendommen, hetgeen ten deze het geval is, slechts onttankelijk is na een rechtspleging in verzoening ;

Overwegende dat de feitenrechter ten onrechte heeft beslist dat bedoelde voorafgaande poging tot verzoening ter zake onnodig was om de reden dat voormeld artikel 59 « onverenigbaar is met de bewoordingen van artikel 1778 quinquies van het Burgerlijk Wetboek, hetwelk iedere mogelijkheid van verzoening uitsluit, maar slechts aan de uit het gehuurde gezette huurder de keuze laat tussen twee wijzen van herstelling van het nadeel dat hem werd veroorzaakt door de miskennis van zijn recht van voorkoop » ;

Dat de wijze van vergoeding van de schade inderdaad geen invloed heeft op de afloop van een verzoening betreffende de vordering die deze vergoeding beoogt ;

Dat het middel gegrond is ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis ; verklaart het arrest bindend voor de in tussenkomst geroepen partijen ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan ; zegt dat hierover door de feitenrechter zal worden beslist ;

Verwijst de zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg te Dinant, zitting houdende in hoger beroep.

NOOT. — Zie, voor de thans van kracht zijnde wetsbepalingen : art. 1345 gerechtelijk wetboek (rechtspleging inzake pacht, recht van voorkoop en uitgesteld loon in land- en tuinbouw) et art. 51 pachtwet (in de editie Delva van het burgerlijk wetboek op blz. 1/464).

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 16 maart 1971.

Wvd. Voorzitter : M. P. Delahaye.

Raadsheren : M.M. G. Hallemans, A. De Vreese (verslaggever), J. Gerniers en M. Châtel.

Advocaat-generaal : M. L. Depelchin.

Advocaat : Mr. A. Bayart.

Stedebouw. — Wet van 29 maart 1962, art. 65. — Herstellen in vorige staat. — Indien daartoe grond bestaat. — Draagwijde.

De herstelling die krachtens art. 65 van de wet van 29 maart 1962 door de rechter, indien daartoe grond bestaat, bevolen moet worden, is die welke noodzakelijk is om de gevolgen van de inbreuk te doen verdwijnen.

Op de conclusie van verdachte die aanvoerde dat, nu de werken conform waren aan de bouwvergunning behalve wat het bovenste gedeelte betrof, de afbraak enkel voor dat bovenste gedeelte kon bevolen worden, wordt geen passend antwoord verstrekt door de beschouwing dat aan verdachte weliswaar een vergunning werd verleend volgens een eerste plan, doch dat niet volgens dit plan werd gebouwd, maar wel volgens een tweede plan waarvoor de vergunning werd geweigerd, zodat de eerste vergunning niet meer in aanmerking kwam.

Vanbuel.

Gelet op het bestreden arrest, op 26 juni 1970 door het Hof van beroep te Luik gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 44, 64 en 65 van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedebouw,

doordat het bestreden arrest, bij bevestiging van het beroepen vonnis, eiser tot een boete veroordeelt om in de loop van het jaar 1969, doch vóór 12 juni 1969, te Heusden een woning gebouwd te hebben zonder voorafgaandelijk een geschreven en uitdrukkelijke toelating te hebben bekomen van het college van burgemeester en schepenen en deze werken in stand gehouden te hebben, beveelt dat de plaats van de bouw in zijn vorige staat zal hersteld worden, en de burgemeester of de gemachtigde ambtenaar machtigt om dit herstel op kosten van eiser uit te voeren ; doordat het arrest het middel van eiser verwerpt waardoor hij, in zijn vóór het hof van beroep genomen conclusie, liet gelden dat hem een regelmatige bouwvergunning, gedateerd op 31 juli 1968 werd afgeleverd, dat de uitgevoerde werken met deze vergunning conform waren, behalve wat betreft het bovenste gedeelte, en dat hoogstens dit bovenste gedeelte van het gebouw diende te worden afgebroken, en doordat het arrest zijn beslissing steunt op de beschouwing dat, indien het juist is dat een vergunning tot bouwen werd verleend ingevolge een eerste plan, het eveneens vaststaat dat niet gebouwd werd volgens dit plan doch wel volgens een tweede plan waarvoor de vergunning uitdrukkelijk geweigerd werd door beslissing van het schepencollege van Heusden van 26 juli 1969, bevestigd door besluit van de bestendige deputatie van de provincie Limburg, zodat de eerste vergunning waarvan eiser gewag maakte niet meer in aanmerking kwam,

terwijl, nu eiser op 31 juli 1968 een regelmatige bouwvergunning had bekomen, het litigieuze gebouw opgetrokken had vóór 12 juni 1969, en slechts het bovenste gedeelte van het gebouw niet strookte met de aldus verleende vergunning, eiser slechts wegens het bouwen van dit bo-

venste gedeelte overeenkomstig de artikelen 44 en 64 van de wet van 29 maart 1962 gestraft kon worden, en in alle geval overeenkomstig artikel 65 van gezegde wet slechts de afbraak van dit bovenste gedeelte bevolen kon worden, zulks ongeacht of later, namelijk op 26 juli 1969, het plan, volgens hetwelk werd gebouwd, officieel werd afgekeurd,

en terwijl, door zich ertoe te beperken te konstaten dat niet gebouwd werd volgens het goedgekeurde plan, zonder zich uit te spreken over de vraag of die niet conformiteit gans het gebouw betrof dan wel alleen het bovenste gedeelte, het arrest het Hof niet in de mogelijkheid stelt na te gaan of de rechters een juiste toepassing hebben gedaan van de hoger ingeroepen wettelijke bepalingen en zodus op het middel van eiser geen passend antwoord geeft, welk gebrek aan passend antwoord gelijkt met een gebrek aan de door artikel 97 van de Grondwet vereiste motivering :

A. In zover het middel de beslissing bedoelt gewezen over de strafvordering :

Overwegende dat de veroordeling van eiser tot een geldboete wettelijk is gerechtvaardigd door de in het middel aangehaalde beschouwingen ;

Dat het middel dienvolgens bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is ;

En overwegende voor het overige dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen werden nageleefd en dat de beslissing overeenkomstig de wet is ;

B. In zover de voorziening de beslissing tot afbraak befreit :

Overwegende dat eiser in conclusie stelde dat, zo er weliswaar op een zekere hoogte van de vergunning werd afgeweken, de werken nochtans conform zijn aan de bouwvergunning, behalve wat betreft het bovenste gedeelte, de « kleine » wijzigingen hierin bestaande dat het voorziene zadeldak werd vervangen door een plat dak en dat twee bijkomende vensters werden aangebracht ;

Dat hij daaruit afleidde dat alleszins « enkel het bovenste gedeelte van de bouw dient afgebroken te worden » ;

Overwegende dat de herstelling welke krachtens artikel 65 van de wet van 29 maart 1962 door de rechter, indien daartoe grond bestaat, bevolen moet worden, die is welke noodzakelijk is om de gevolgen van de inbreuk te doen verdwijnen ;

Overwegende dat, het arrest door de in het middel aangehaalde beschouwingen geen passend antwoord verstrekt op de conclusie van eiser, luidens welke, nu de werken conform zijn aan de bouwvergunning behalve wat betreft het bovenste gedeelte, de afbraak enkel voor dat bovenste gedeelte kan worden bevolen ;

Dat het middel in die mate gegrond is ;

Overwegende dat, de vernietiging van de beslissing welke de volledige afbraak ten aanzien van eiser beveelt zich noodzakelijkerwijze uitstrekt tot het ten aanzien van de aannemer en de architect uitgesproken bevel ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest, doch alleen in zover het zonder beperking beveelt dat de plaats in de vorige staat zal worden hersteld ; verstaat dat de aldus uitgesproken gedeeltelijke vernietiging zich uitstrekt tot het ten aanzien van de aannemer en de architect uitgesproken bevel ;

Beveelt dat melding van dit arrest zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ;

Laat de kosten ten laste van de Staat ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar het Hof van beroep te Brussel.

NOOT. — De rechter beveelt het herstellen van de plaats in vorige staat, indien daartoe grond bestaat. Dit betekent enerzijds dat de rechter verplicht is het herstellen in de vorige staat te bevelen zodra dit nodig is om de gevolgen van het misdrijf te doen verdwijnen (Cass., 31 januari 1966, R.W. 1966-67, 737), anderzijds dat slechts die herstelling mag bevolen worden die noodzakelijk is om de gevolgen van het misdrijf te doen verdwijnen.

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 25 juni 1971.

Wvd. Voorzitter : Ridder J. Rutsaert.

Raadsheren : M.M. J. Valentin, R. Pollet (verslaggever),

A. Wauters en L. de Waersegger.

Procureur-generaal : M. W. Ganshof van der Meersch.

1. **Excepties. — Exceptie van nietigheid. — Deskundige. — Eed. — «Ik verklaar». — Art. 864 Gerechtelijk Wetboek. — Geen kritiek voor feitenrechter. — Nietigheid gedekt. — Cassatiemiddel niet ontvankelijk.**
2. **Deskundigenonderzoek. — Eedformule in het begin van het verslag. — Ondertekend. — Verwijzing naar de eed onderaan het verslag. — Geen nietigheid.**

1. *Daar eisers tot cassatie voor de feitenrechter geen kritiek hebben uitgeoefend op de bewoordingen die de deskundige in de eedformule had gebruikt, is krachtens art. 864, lid 1, gerechtelijk wetboek, de nietigheid gedekt die kan voortvloeien uit het feit dat de deskundige in de formule van de door hem afgelegde eed de woorden « ik verklaar » heeft gebruikt in plaats van « ik zweer ». In cassatie kunnen eisers zich hierop dus niet meer beroepen.*

2. *De eed, waarvan eisers de geldigheid betwisten, komt voor op het eerste blad van het deskundigenverslag en deze inleidende verklaring is door de deskundige ondertekend ; het bestreden arrest stelt verder vast, zonder dienaangaande te worden gekritiseerd, dat het eerste blad van het verslag hiermee een geheel vormt en dat onderaan op dit verslag de handtekening van de deskundige wordt voorafgegaan door de woorden « Gedaan te Luik, na de eed te hebben afgelegd, op 17 december 1966 ».*

De deskundige heeft erop gelet eensdeels te tekenen onderaan de formule van de door hem afgelegde eed en anderdeels naar deze eed te verwijzen alvorens het deskundigenverslag te ondertekenen, zodat de rechter wettelijk heeft kunnen beslissen dat het feit dat de eedformule niet op het einde van het verslag was ingelast, de nietigheid van het verslag niet medebracht.

Stad Verviers en Stad Limburg t./ Thomanne.

Gelet op het bestreden arrest, op 8 oktober 1969 door het Hof van beroep te Luik gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 317, inzonderheid laatste lid, 431 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering, gewijzigd bij de artikelen 16 en 20 van het koninklijk besluit nr. 300 van 30 maart 1936, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 97 en 127 van de Grondwet,

doordat het bestreden arrest, na te hebben vastgesteld

dat het in de debatten gebracht gerechtelijk deskundigenverslag de volgende vermelding inhield : « Gedaan te Luik, na de eed te hebben afgelegd, op 17 december 1966 », gevolgd door de handtekening van de deskundige, met op het eerste blad de formule van de afgelegde eed, namelijk « Ik verklaar dat ik mijn opdracht met ijver, toewijding en nauwgezetheid heb vervuld, zo helpe mij God », het middel werd door de eiseressen bij conclusie aangevoerd volgens hetwelk het deskundigenonderzoek door nietigheid was aangetast op grond dat noch de formule van de door de deskundige afgelegde eed, noch de wijze waarop hij deze eed heeft afgelegd aan de vereisten van de wet voldeden, beslist heeft dat het deskundigenonderzoek geenszins nietig was wegens schending van de substantiële rechtsvormen en deze beslissing heeft verantwoord door de overweging dat de inlassing van de formule van de afgelegde eed in het begin van het verslag de geldigheid van het verslag of van het deskundigenonderzoek niet kon beïnvloeden, aangezien uit de tekst zelf van het verslag bleek dat deze eed op 17 december 1966, juist vóór de ondertekening, was afgelegd in de wettelijke vorm of althans in gelijkwaardige bewoordingen, die zelf in de tekst van de akte zijn overgenomen.

terwijl, eerste onderdeel, de eed een handeling is waarvoor God ten getuige wordt geroepen, naar gelang van het geval, van de waarheid van een bewering of van de oprechtheid van een belofte, terwijl de uitvoering van deze handeling wordt uitgedrukt door het werkwoord « zweren » dat tot het wezen van iedere eed behoort, en niet door het werkwoord « verklaren », dat ten deze door de deskundige is gebruikt ; zijn verklaring op het eerste blad van zijn verslag dus geen eed is, omdat hij noch in de bewoordingen van de wet, noch in gelijkwaardige bewoordingen is uitgedrukt ; terwijl hieruit volgt dat wanneer de partijen van deze formaliteit niet hebben afgezien, de ontstentenis van de eed de nietigheid van het deskundigenverslag medebrengt, zodat de feitenrechters het ter zake neergelegd deskundigenverslag niet hebben kunnen goedkeuren en geldig verklaren dan met miskenning van het begrip zelf van de eed (schending van alle in het middel vermelde wettelijke bepalingen) ;

terwijl, tweede onderdeel, overeenkomstig de artikelen 317 en 431 van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering de eedaflegging van de deskundigen schriftelijk geschiedt onderaan het verslag in de vorm van een verklaring waarin de wettelijke formule of een gelijkwaardige formule wordt overgenomen, gevolgd door de handtekening van de deskundigen, zodat de vermelding « Gedaan te Luik, na de eed te hebben afgelegd, op 17 december 1966 », vóór de handtekening van de aangestelde deskundige, niet aan de wettelijke vereisten beantwoordt en een in de wet niet voorgeschreven wijze van eedaflegging oplevert, die, daar de partijen niet ervan afgezien hebben zich op deze onregelmatigheid te beroepen, het deskundigen-onderzoek met nietigheid trof (schending van alle in het middel vermelde wettelijke bepalingen) :

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat de eiseressen vóór de feitenrechter, om de door hen voorgedragen exceptie van nietigheid te verantwoorden, in hun conclusie enkel beweerden, eensdeels, dat de formule van de door de deskundige afgelegde eed bovenaan op het deskundigenverslag en niet eronder stond en, anderdeels, dat hun aan de deskundige gedane voordrachten en vorderingen in het verslag niet voorkomen ;

Dat de eiseressen hoegenaamd geen kritiek oefenden op de bewoordingen die de deskundige in de eedformule heeft gebruikt ;

Overwegende derhalve dat krachtens artikel 864, lid 1, van het Gerechtelijk Wetboek de nietigheid gedekt is die

kan voortvloeien uit het feit dat de deskundige in de formule van de door hem afgelegde eed de woorden « ik verklaar » heeft gebruikt in plaats van « ik zweer » ;

Dat de eiseressen zich hierop dus niet meer kunnen beroepen ;

Dat het eerste onderdeel van het middel niet ontvanke-lijk is ;

Wat het tweede onderdeel betreft ;

Overwegende dat niet wordt weerlegd dat de eed waarvan de geldigheid wordt betwist op het eerste blad van het deskundigenverslag voorkomt en dat deze inleidende verklaring door de deskundige is ondertekend ;

Dat voor het overige het arrest vaststelt, zonder dienaangaande te worden gekritiseerd, dat het eerste blad van het verslag hiermee een geheel vormt en dat onderaan op dit verslag de handtekening van de deskundige wordt voorafgegaan van de woorden « Gedaan te Luik, na de eed te hebben afgelegd, op 17 december 1966 » ;

Overwegende dat de deskundige erop gelet heeft eensdeels te tekenen onderaan de formule van de door hem afgelegde eed en andermaals naar deze eed te verwijzen alvorens het deskundigenverslag te ondertekenen, zodat de rechter wettelijk heeft kunnen beslissen dat het feit dat de eedformule niet op het einde van het verslag was ingelast, de nietigheid van het verslag niet medebracht ;

Dat het tweede onderdeel van het middel niet kan worden aangenomen ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt de eiseressen in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. (voltallige zitting). — 25 mei 1971.

Voorzitter : M. C. Louveaux.

Raadsheren : MM. G. Hallemans, J. Perrichon,
A. de Vreese, P. Trousse (verslaggever), J. Gerniers,
A. Ligot, Ph. Capelle en M. Châtel.
Advocaat-generaal : M. J. Krings.

Schade en schadeloosstelling. — Doding. — Weduwe van de getroffen heeft recht op een overlevingspensioen. — Zonder invloed op de verplichting van de dader de schade te vergoeden. — Geen ongewettigde verrijking.

De schade die voor de rechthebbenden van het slachtoffer van een onopzettelijke doding uit het verdwijnen van de beroepsinkomsten van dit slachtoffer voortspuit, bestaat in het verlies van het gedeelte van deze inkomsten waaruit zij een persoonlijk voordeel trokken.

Voor de beoordeling van het bedrag van dit verlies kan geen rekening gehouden worden met de voordelen die de rechthebbenden als andere gevolgen van het overlijden, op grond van een verschillende rechtsoorzaak ontvangen die niet strekken tot vergoeding van de door het onopzettelijk doden veroorzaakte schade (ten deze het overlevingspensioen van de weduwe).

Het ontvangen van die voordelen heeft een afzonderlijke rechtsoorzaak en kan dus geen ongewettigde verrijking uitmaken wegens de samenvoeging ervan met de vergoeding van het verlies van het gedeelte van de inkomsten van het slachtoffer waaruit de rechthebbenden een persoonlijk voordeel trokken.

Verlaine e.a. t./ Mathonet.

Gelet op het bestreden arrest, op 23 juni 1970 door het Hof van beroep te Luik gewezen op de burgerlijke rechtsvorderingen van verweerster ;

Gelet op de beschikking van 2 maart 1971 van de Eerste Voorzitter waarbij wordt beslist dat de zaak in voltallige zitting zal worden behandeld ;

1) Wat de voorziening van Christian Verlaine, beklaagde betreft :

Overwegende dat eiser geen middel doet gelden ;

2) Wat de voorziening van de maatschappij Zürich, vrijwillig tussenkomende partij, betreft :

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden arrest, bij de raming van de materiële schade die aan verweerster werd veroorzaakt door het overlijden van haar man, weigert rekening te houden met het feit dat zij een overlevingspensioen geniet als weduwe van een werkmans, op grond dat als beginsel geldt dat een dergelijk pensioen zijn oorzaak vindt in het contract dat tussen het slachtoffer en zijn werkgever bestond en in de wettelijke bepalingen betreffende het rust- en overlevingspensioen van de werklieden ; dat het niet strekt tot vergoeding van de schade veroorzaakt door het onopzettelijk doden waarvoor de beklaagde aansprakelijk is verklaard ; dat het recht van de weduwe op vergoeding van het nadeel voortvloeiende uit het verlies van het gedeelte van het loon van haar echtgenoot waaruit zij een persoonlijk voordeel trok, zijn oorzaak vindt in de schuld van degene die aansprakelijk is voor het doden van genoemde echtgenoot, terwijl diens dood slechts de gelegenheid is die het recht op het overlevingspensioen doet ontstaan, welk pensioen op een verschillende rechtsoorzaak berust en onafhankelijk is van het werkelijk geleden nadeel ; dat de tussengekomen partij zich niet kan beroepen op een recht dat het slachtoffer voordien bezat en dat vreemd is aan het misdrijf van doden en aan de daaruit voortvloeiende schade en dat het recht op het pensioen en het recht op vergoeding een totaal verschillende strekking hebben ; dat bovendien de stelling van de tussengekomen partij tot gevolg zou hebben de aansprakelijke derde te doen genieten van de op het loon van het slachtoffer ingehouden bijdragen ; dat het zou gaan om een onbillijke verrijking en dat de onredelijkheid en de onbillijkheid van deze stelling werden aangetoond door Procureur-generaal Leclercq die ze gelijkstelt met de aanspraak van degene die een ongeval heeft veroorzaakt, om het bedrag van de erfenis die de weduwe zou ontvangen te compenseren met de vergoeding die hij verschuldigd is ;

terwijl, zoals eiseres dat in haar conclusie voor het hof van beroep deed gelden, het samengaan van een onrechtmatige daad en van een schade die er het gevolg van is, bij degene die de onrechtmatige daad heeft verricht een verplichting tot vergoeding en bij degene die het nadeel lijdt een recht op vergoeding doet ontstaan ; de schade een rechtsfeit en niet een recht is ; de omvang van het recht op vergoeding dat voortvloeit uit het bestaan van de schade beperkt wordt door het feit dat eraan ten grondslag ligt en dat « in concreto » moet worden beoordeeld ; ten deze dit feit gekenmerkt wordt door het verdwijnen van het beroepsinkomen van het slachtoffer (189.455 frank bruto of 138.776 frank netto per jaar) en het toekennen van een weduwenpensioen of overlevingspensioen aan de burgerlijke partij ; alleen het overlijden van het slachtoffer het verlenen van dit overlevingspensioen heeft mogelijk gemaakt en het dus niet gaat om een element dat vreemd is aan de schuld (oorzaak van het overlijden) evenmin als

aan de schade (gevolg van het overlijden) ; de maatschappelijke status van het slachtoffer voortvloeiende uit zijn hoedanigheid van kraandrijver tot gevolg had dat zijn weduwe, als tegenprestatie voor zijn arbeid, een overlevingspensioen zou genieten, welke ook de oorzaak van zijn dood was ; in zover het verdwijnen van het gedeelte van de beroepsinkomsten waaruit de weduwe een persoonlijk voordeel trok wordt vervangen door het overlevingspensioen dat zijn oorsprong vindt in de beroepsactiviteit van het slachtoffer, er geen verlies is voor de rechthebbende en, bijgevolg, geen schade die een recht op vergoeding doet ontstaan ; een gevolg van de schuld (het verlies van de beroepsinkomsten van het slachtoffer of het gedeelte ervan waaruit de weduwe een persoonlijk voordeel trok) niet willekeurig mag afgezonderd worden van de andere gevolgen van de onrechtmatige daad en, met name van het verlenen van een overlevingspensioen aan zijn weduwe ; de feitelijke toestand waarin de schade bestaat in zijn geheel « in concreto » moet worden beoordeeld om de omvang van het recht op vergoeding vast te stellen ; het aannemen van het tegendeel erop neerkomt de weduwe tegelijkertijd het voordeel toe te kennen én van de beroepsinkomsten van haar man alsof hij in leven was (in de vorm van schadevergoeding die gelijk is aan het gedeelte van deze inkomsten waaruit zij een persoonlijk voordeel trok) én van het overlevingspensioen dat, uiteraard enkel wordt gerechtvaardigd door het overlijden van haar man ; ten deze de oplossing van de eerste rechter erop neerkomt aan te nemen dat de weduwe, die vóór het overlijden van haar man een netto-inkomen genoot dat gelijk was aan 75 pct. van de netto beroepsinkomsten van haar man, namelijk 92.516 frank, na dit overlijden 92.516 frank in de vorm van schadevergoeding plus 66.371 frank pensioen, dat is 158.827 frank, zou kunnen genieten, welk netto-inkomen hoger is dan dat van het gezin vóór het overlijden van de man ; het hier niet gaat om een kwestie van « aftrek » of van « samenvoeging » van vergoedingen, doch alleen om de vaststelling van het bestaan en de werkelijke omvang van de vergoeding die ten laste van de beklaagde moet worden gelegd ; nu de bijdragen die door het slachtoffer tot vorming van het pensioen werden gestort wettelijk worden opgelegd en de weduwe nooit het gedeelte van de inkomsten van haar man heeft genoten dat tot betaling van die bijdragen werd aangewend, deze omstandigheid, waaraan verweerster zelf vreemd is, niet kan beletten bij de beoordeling van het gehele nadeel met het overlevingspensioen rekening te houden ; zo het verlies van een rustpensioen een bestanddeel van de door een misdrijf veroorzaakte schade kan uitmaken, hoewel het pensioen niet als een beroepsinkomen kan worden beschouwd, « a contrario » het ontvangen van een overlevingspensioen in aanmerking kan worden genomen om de verschillende bestanddelen van de door het misdrijf veroorzaakte schade te beoordelen, zodat het bestreden arrest met schending van de in het middel aangeduide wetsbepalingen beslist dat er, voor de vaststelling van de materiële schade die verweerster ten gevolge van het overlijden van haar man heeft geleden, geen rekening kan worden gehouden met het overlevingspensioen dat aan deze verweerster werd toegekend als weduwe van een werkmans ;

Overwegende dat de schade die voor de rechthebbenden van het slachtoffer van een onopzettelijke doding uit het verdwijnen van de beroepsinkomsten van dit slachtoffer voortspruit, bestaat in het verlies van het gedeelte van deze inkomsten waaruit zij een persoonlijk voordeel trokken ;

Dat er, voor de beoordeling van het bedrag van dit verlies, geen rekening kan worden gehouden met de voordelen die de rechthebbenden als andere gevolgen van het overlijden, op grond van een verschillende rechtsoorzaak

ontvangen en die niet strekken tot vergoeding van de door het onopzettelijk doden veroorzaakte schade; dat het ontvangen van die voordelen een afzonderlijke rechtsoorzaak heeft en dus geen ongewettigde verrijking kan uitmaken wegens hun samenvoeging met de vergoeding van het verlies van het gedeelte van de inkomsten van het slachtoffer waaruit de rechthebbenden een persoonlijk voordeel trokken;

Overwegende dat het dienvolgens onverschillig is dat wegens de hoedanigheid van werkman van het slachtoffer de weduwe een overlevingspensioen ontvangt, daar dit voordeel vreemd is aan het misdrijf van onopzettelijk doden en aan de schade die eruit voortvloeit;

Overwegende dat door om de in het middel aangehaalde redenen te weigeren, voor de vaststelling van het bedrag van het nadeel dat verweerster ingevolge het overlijden van haar man heeft geleden, het door verweerster ontvangen overlevingspensioen af te trekken van het bedrag van het gedeelte van de inkomsten van haar man waaruit zij een persoonlijk voordeel trok,

het hof van beroep, verre van de in het middel aangehaalde wetsbepalingen te schenden, er een juiste toepassing van maakt;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Om die redenen;

Verwerpt de voorzieningen;

Veroordeelt iedere eiser in de kosten van zijn voorziening.

NOOT. — Zie Cass., 14 april 1970, R.W. 1970-71, 171 en Hof Luik, 24 september 1970, J.T. 1971, 26 met noot. Dit laatste arrest motiveert zijn beslissing met nagenoeg dezelfde bewoordingen als Hof Luik, 23 juni 1970, dat door het vorenstaande arrest bevestigd wordt.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e Kamer. — 29 juni 1971.

Voorzitter: M. Holvoet.

Raadsheren: MM. Jans en Van Hecke.

Advocaten: Mrs. Lange en Bastaens.

Betaling en inbetalinggeving. — Betaling over een bank. — Bewijs van storting. — Kwijting. — Onderscheid. — Termijn. — Art. 53 Ger. Wetboek. — Niet toepasselijk.

Door de vrederechter was beslist dat de huurovereenkomst zou verbroken zijn «zodra de huur over de begonnen maand niet zal betaald zijn, namelijk waarvoor bewijs van storting vóór de eerste dag van de maand of kwijting ten laatste op de eerste dag niet zal kunnen vertoond worden».

Een bewijs van storting bij een bank op 1 februari 1971 geldt niet als kwijting. De bank immers, slechts door de huurder belast met de loutere overdracht van de door hem bepaalde som aan de verhuurder, heeft bij gebrek aan machtiging van deze laatste geen kwijting, d.i. ontlasting, kunnen geven.

Art. 53 Ger. Wb., dat slechts op rechtspleging betrekking heeft, is ten deze niet van toepassing in verband met het feit dat 1 februari 1971 een maandag was.

Brauns t./ Maldoy.

Gezien, in regelmatige vorm voorgelegd, de door de wet vereiste proceshandelingen;

Overwegende dat het hoger beroep regelmatig is naar vorm en termijn;

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van appellant ten doel heeft geïntimeerden te horen verbieden tot verdere gedwongen uitvoering van het vonnis dd. 15 oktober 1970 van de vrederechter van het 2e kanton van Antwerpen over te gaan;

Overwegende dat de eerste rechter de vordering ongegrond heeft verklaard;

Overwegende dat uit de overwegingen van het vonnis van de vrederechter blijkt, dat appellant, huurder van geïntimeerden, stelselmatig de door hem verschuldigde huurprijs voor het in huur genomen handelshuis met vertraging heeft betaald, wat tot opeenvolgende procedures aanleiding heeft gegeven, zodat «gelet op de zware gevolgen van onvoorwaardelijke en onmiddellijke ontbinding, op de belofte van verweerder om voortaan matregelen te treffen ten einde de vervaldagen te eerbiedigen en op de omstandigheid dat hij de huur van september thans in begin september betaald heeft, het laatste hem te verlenen uitsel hierin kan bestaan de ontbinding slechts te doen plaats grijpen bij de eerste tekortkoming...»;

Overwegende dat kwestieus vonnis dan ook beschikt «dat de huurovereenkomst... verbroken zal zijn zodra op één der vervaldagen vanaf en met inbegrip van 1 november 1970 tot en met 1 april 1971 de huur over de begonnen maand niet zal betaald zijn, namelijk waarvoor bewijs van storting vóór de eerste dag van de maand of kwijting ten laatste op de eerste dag niet zal kunnen vertoond worden»;

Overwegende dat de eerste rechter in onderhavige procedure van beslag terecht heeft vastgesteld dat vermeld vonnis duidelijk is en dat partijen niet betwisten dat het kracht van gewijsde bekomen heeft, zodat het, hoe streng ook, zowel partijen als de beslagrechter bindt;

Overwegende dat appellant een ontvangstbewijs dd. 1 februari 1971 van de Bank van Brussel — agentschap Noord, ten bedrage van 19.550 fr. — voorlegt en het wil doen voorkomen alsof dit «bewijs van storting» als «kwijting» geldt vermits het vonnis van de vrederechter niet vermeldt wie de kwijting moet afleveren en een kwijting uiteindelijk niets anders is dan een bewijs van ontvangst van betaling;

Overwegende dat de bank, derde persoon, totaal vreemd aan de schuldverbintenis en dier voorwaarden, slechts belast in opdracht van appellant met de loutere overdracht der door hem bepaalde som aan geïntimeerden, bij gebrek aan machtiging van deze laatste geen kwijting, d.i. ontlasting, heeft kunnen geven, wat trouwens uitdrukkelijk wordt bepaald door het woord «Récépissé», d.i. ontvangstbewijs door de bank, bovenaan het aan geïntimeerden afgeleverd document;

Overwegende dat het feit dat 1 februari 1971 een maandag was en dus tijdens het weekeinde geen betaling kon worden verricht, zodat overeenkomstig artikel 53 van het Gerechtelijk Wetboek een geldige betaling op deze dag nog kon geschieden, geen steek houdt gelet op de uitdrukkelijke wel omschreven dwingende voorwaarde in het vonnis van de vrederechter opgenomen, waarbij wordt bepaald, zonder enige uitzondering, dat de storting «vóór de eerste dag van de maand» moet worden uitgevoerd;

Overwegende dat in elke geval bedoeld artikel ter zake niet van toepassing is, aangezien het blijkens artikel 1 en 48 van het Gerechtelijk Wetboek slechts op rechtspleging betrekking heeft;

Overwegende dat de storting derhalve kennelijk laattijdig is en het hoger beroep van alle grond is ontbloot;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935;
Alle andere, meer omvattende of strijdige besluiten verwerpend;

Ontvangt het hoger beroep ; verklaart het ongegrond ;
Bevestigt dienvolgens al de beschikkingen van het aan-
gevochten vonnis ;
Veroordeelt appellant tot al de kosten van hoger beroep.

ARBEIDSHOF TE GENT
(Afdeling Brugge)

3e Kamer. — 17 maart 1971.

Voorzitter : M. R. Van Hoecke.

Raadsheren in sociale zaken : M.M. F. Dykmans en C. Bil.

Advocaten : Mrs. F. Coupé en A. Van Eeckhout.

Arbeidsovereenkomst Bedienden. — Overeenkomst voor bepaalde tijd. — 1. Hernieuwingsbeding. — Effect. — 2. Hogere bediende. — Onregelmatige beëindiging door bediende. — Vergoeding. — 3. Schending van concurrentiebeding. — Enkel feit. — Schade.

1. *Het beding in een bediende-overeenkomst voor bepaalde tijd, waarbij gestipuleerd wordt dat behoudens opzegging de overeenkomst voor eenzelfde tijd zal hernieuwd worden, verandert de arbeidsovereenkomst niet in een overeenkomst voor onbepaalde tijd.*

2. *De vergoeding door de bediende verschuldigd wegens onregelmatige beëindiging van een overeenkomst voor bepaalde tijd mag niet meer bedragen dan het dubbele van de bezoldiging betreffende de opzeggingstermijn welke geldt voor de beëindiging van een overeenkomst voor onbepaalde tijd. Deze laatste opzeggingstermijn is gelijk aan de helft van de termijn welke door de werkgever moet nageleefd worden (met een maximum van drie of zes maanden).*

Bij het bepalen van de opzeggingsvergoeding door de bediende aan de werkgever verschuldigd wegens onregelmatige beëindiging van de arbeidsovereenkomst komt niet in aanmerking de omstandigheid dat de werkgever, wegens schaarste van de arbeidsmarkt, de bediende moeilijk heeft kunnen vervangen.

3. *Schade wegens overtreding van een concurrentiebeding is niet bewezen indien slechts één enkele inbreuk werd vastgesteld en niet blijkt dat de werkgever daardoor een handelstransactie gemist heeft.*

Amend t./ p.v.b.a. O.V.A.C.

De eerste rechter kende aan geïntimeerde een bedrag toe van 152.410 fr. met de vergoedende intresten sedert 15 maart 1969 tot 30 april 1969 en van dan af met de gerechtelijke intresten. Geïntimeerde werd ook veroordeeld tot de kosten.

Voormelde hoofdsom is samengesteld als volgt :

— vergoeding wegens kontraktbreuk	
6 x 20.000	120.000 fr.
— vergoeding wegens inbreuk op	
konkurrentieclausule	75.000 fr.
	195.000 fr.
attrek in voordeel van appellant :	— 41.590 fr.
	= 153.410 fr.
en niet	152.410 fr.

De feiten :

Er bestaat tussen partijen een niet gedagtekende doch behoorlijk getekende en geparafeerde schriftelijke over-

eenkomst welke o.m. vermeldt dat zij aangegaan is voor een vastbepaalde duur van vijf jaar, aanvang nemend op 15-1-1966 en dat bij gebrek aan enige opzeg minstens drie maanden vóór het einde der vijfjaarlijkse periode, het kontrakt automatisch en van rechtswege zal vernieuwd worden voor een nieuwe periode van vijf jaar.

De taak van appellant werd aldaar omschreven als er hoofdzakelijk in bestaand zijn beste krachten, zijn arbeid en wetenschap in dienst te stellen van de werkgever, zodat de aanpassing en fabricatie van contactlenzen voor rekening van de werkgever een normaal verloop kent. Een beding van niet mededinging werd o.m. in de overeenkomst ingelast, opgesteld als volgt :

« Gedurende de periode van één jaar na het beëindigen der overeenkomst, vrijwillig of gedwongen, zal de werknemer geen soortgelijke activiteit mogen uitoefenen voor eigen rekening noch in dienst van een ander werkgever rechtstreeks of door middel van tussenpersonen en dit in een straal van 75 km. rond Roeselare. In geval van schending van dit beding zal de werknemer onvoorwaardelijk aan de werkgever een schadevergoeding uitbetalen van 500.000 fr. »

Op 27-1-1969 heeft appellant opzeg gedaan bij aange-tekende brief, met ingang op 1-2-1969 om te eindigen op 15-3-1969 met de duur van anderhalve maand.

Hij is in dienst getreden van de n.v. Sades te Brussel zoals blijkt uit een circulatie dd. juni 1969. Deze circulaire vermeldt enkel dat de fabricatie van contactlenzen aan appellant werd toevertrouwd en dat deze laatste zich ook bezig houdt met de verkoop van alle toestellen en instrumenten bestemd voor opthalmologie, in het bijzonder deze nodig voor het aanpassen van contactlenzen. Op 28 juni 1969, een zaterdag, werd te Blankenberge een vaststelling gedaan door gerechtsdeurwaarder bij optieker Doetsch, waarvan geïntimeerde beweert dat zij, samen met voormelde circulaire, het bewijs zou uitmaken van een inbreuk van appellant op het beding van niet mededinging waarvan hoger sprake.

De vergoeding wegens kontraktbreuk.

Appellant houdt staande dat een kontrakt afgesloten voor een bepaalde duur doch met de clausule dat het zal hernieuwd worden voor eenzelfde duur indien geen van beide partijen opzeg betekende drie maanden vóór het verstrijken van de eerste periode, een kontrakt van onbepaalde duur is daar de hernieuwing van het kontrakt afhang van de eenzijdige wil van één der beide partijen.

Een bediendenkontrakt van bepaalde duur veronderstelt noodzakelijk de aanduiding in het kontrakt van een bepaalde dag of een gebeurtenis welke zich op bepaalde datum moet voordoen, na dewelke partijen van hun wederzijdse verplichtingen ontheven zijn, behoudens stilzwijgende hernieuwing. (Cass. 22-11-1957 - J.T. 1960 p. 190).

Terzake voorziet het kontrakt duidelijk dat het een duur zal hebben van vijf jaar, aanvang nemend op 15 januari 1966 zodat het op 15 januari 1971 zou zijn vervallen tenzij geen van beide partijen minstens drie maanden vóór deze laatste datum opzeg betekende, in welk geval een nieuw kontrakt van 5 jaar zou lopen vanaf 15 januari 1971.

Ten onrechte houdt appellant staande dat de bijkomende clausule houdende een eventuele stilzwijgende hernieuwing het kontrakt zou veranderen in een kontrakt van onbepaalde duur.

Deze zienswijze is in de eerste plaats in strijd met de zeer duidelijke wil van beide partijen.

Vervolgens is het onjuist dat de hernieuwing terzake niet conventioneel d.i. door akkoord van beide partijen eventueel zou ontstaan. De mogelijke hernieuwing is wel het gevolg van het akkoord van beide partijen. Het is

slechts de uitoefening van het recht te beslissen of er ja dan neen hernieuwing zal zijn welke eenzijdig is. (Vgl. De Page t.IV - nr. 562 en zie De Page t.II - nr. 762).

Terzake bestond een kontrakt van bepaalde duur van 5 jaar en een hernieuwing van 5 jaar onder voorwaarde dat geen van beide partijen van het vermogen tot hernieuwing afzag voor het verstrijken van de eerste periode van vijf jaar.

Deze voorwaarde verandert het karakter niet der overeenkomst noch wat de eerste noch wat de tweede periode betreft.

Inzake huurovereenkomst is het overigens gebruikelijk een kontrakt aan te gaan voor 3, 6 of 9 jaar met mogelijkheid van opzeg vóór het einde van elke driejaarlijkse termijn zonder dat betwist wordt dat dergelijke overeenkomst zou moeten worden aangezien als zijnde van bepaalde duur.

Terzake is er geen sprake van beëindiging van de bestaande overeenkomst mits drie maanden vooropzeg, doch van beëindiging ervan op 15-1-1971, wanneer één van beide partijen minstens drie maanden ervoor afgezien heeft van de stilzwijgende hernieuwing.

De zienswijze van appellant wordt dus niet gevolgd.

Ten aanzien van het bedrag der vergoeding wegens kontraktbreuk vraagt appellant subsidair deze te herleiden tot driemaal de wedde van één maand, inbrengend dat de opzeg welke hij had moeten geven in geval van kontrakt met bepaalde duur, anderhalve maand zou hebben bedragen.

Er is geen betwisting nopens het bedrag der maandelijke wedde, voordelen in natura inclusief, welke als basis moet worden genomen voor de berekening.

Volgens artikel 21 van de gecoördineerde wetten op de arbeidsovereenkomsten voor bedienden, heeft de benadeelde partij in geval de overeenkomst gesloten werd voor een bepaalde duur, recht op een vergoeding wegens opzeg zonder gegronde reden, gelijk aan het bedrag der tot het verstrijken van de termijn te lopen wedden en verdiensten, overeenstemmend met de duur der opzegging, die diende in acht te worden genomen, indien men de overeenkomst zonder tijdsbepaling gesloten had.

Terzake bedraagt de jaarlijkse bezoldiging, voordelen in natura inclusief, 240.000 fr.

De opzeg welke appellant diende in acht te nemen bedroeg de helft van deze door geïntimeerde in acht te nemen krachten art. 15 van de gecoördineerde wetten op de arbeidsovereenkomsten voor bedienden.

Men moet derhalve in de eerste plaats nagaan welke opzeg terzake door de werkgever diende in acht te worden genomen. In dit verband geldt hoofdzakelijk de moeilijkheid voor de werknemer een gelijkaardige betrekking te vinden. Uit de conclusie in eerste aanleg door geïntimeerde genomen blijkt dat er in België praktisch geen specialisten zijn in het beroep van appellant. Het blijkt trouwens uit de behandeling der zaak dat de werkgevers terzake hingen naar specialisten zoals appellant.

Er is dus geen reden de opzegduur welke de werkgever diende in acht te nemen op een langere duur vast te stellen dan het wettelijk minimum, welke drie maanden bedraagt vermits appellant minder dan 5 jaar dienst telde.

De opzegduur welke appellant diende in acht te nemen was dus wel anderhalve maand zodat de opzegvergoeding terzake op 3 x 20.000 fr. of 60.000 fr. dient bepaald in plaats van 6 x 20.000 fr. of 120.000 fr.

De omstandigheid dat het voor de werkgever moeilijk was in de vervanging van appellant te voorzien speelt geen rol gelet op de wil van de wetgever zoals hij uit art. 21 en 15 van de gecoördineerde wetten op de arbeidsovereenkomst voor bedienden duidelijk blijkt.

De vergoeding wegens inbreuk op de konkurrentieclausule.

Uit de circulaire waarvan hoger sprake valt niet af te leiden dat appellant inbreuk pleegde op de konkurrentieclausule. Het is immers niet bewezen dat deze circulaire verstuurd werd binnen een straal van 75 km. rond Roeselare.

Het P.V. van vaststelling dd. 28 juni 1969 bevat echter wel voor appellant bezwarende feiten doch dient met omzichtigheid beoordeeld. Een vaststelling door gerechtsdeurwaarder geldt slechts als vermoeden en rekening dient ermee gehouden dat de gerechtsdeurwaarder op de hoogte gebracht van de vast te stellen feiten daardoor onvermijdelijk is beïnvloed.

Er is vastgesteld dat appellant met een toestel de kromming van het oog heeft gemeten voor de plaatsing van contactlenzen en dat hij zich ook in dit verband met een andere cliënt bezig hield. Dat appellant hierbij alleen was blijkt niet uit het P.V. zoniet zou de gerechtsdeurwaarder dit belangrijk feit ongetwijfeld hebben geacteerd en in elk geval kan uit de niet vermelding ervan niet worden afgeleid dat appellant alleen was.

De uitleg van appellant als zou het hier gaan om een vriendendienst voor het aanleren van het gebruik van een meetapparaat komt weinig geloofwaardig voor, evenals de bewering dat hij niet bezoldigd was en de heer Doetsch sinds jaren het aanpassen van contactlenzen kende.

Op het aanbod van bewijs door getuigen dient niet ingegaan. Het feit deed zich echter voor op een zaterdag en er is anderzijds slechts één enkele vaststelling gebeurd, nl. bij de heer Doetsch.

Uit het vermoeden zoals het blijkt uit het P.V. voormeld kan weliswaar worden afgeleid dat appellant bij de heer Doetsch konkurrentie deed, doch hieruit kan niet worden afgeleid dat appellant zulks ook op andere plaatsen deed of bij andere firma's.

Anderzijds is geenszins bewezen dat de heer Doetsch zich bij geïntimeerde had bevoorrad zonder de tussenkomst van appellant zodat de schade niet bewezen is.

Weliswaar is er in de overeenkomst tussen partijen een strafbeding doch de begrote schadeloosstelling is manifest overdreven zodat dit beding nietig is als strijdig met de openbare orde en de goede zeden (art. 6 Bwb).

Geïntimeerde beroept zich trouwens wel op de konkurrentieclausule doch niet op het strafbeding. Zij ziet aldus hiervan af zodat zij de schade moet bewijzen wat zij niet doet.

.....

NOOT. — Ten aanzien van het hernieuwingsbeding in een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd, zie men ook : Cass. 8 maart 1968, Pas., 1968, I, 853, opm.

Met betrekking tot de vergoeding welke door de bediende aan de werkgever verschuldigd is wegens de onregelmatige beëindiging van een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd steunt bovenstaand arrest op artikel 21 en op het 3° van artikel 15 van de gecoördineerde wetten, zoals die artikels luiden vóór de wijzigingen aangebracht bij de wet van 21 november 1969.

Terwijl artikel 21 nagenoeg ongewijzigd bleef, stelt artikel 15, § 2, met betrekking tot de bediende wiens jaarlijks loon 150.000 fr. overschrijdt niet meer dat de opzeggingstermijn welke door de bediende moet nagekomen worden de helft bedraagt van die van de werkgever.

Uit de bepalingen van artikel 15, § 2, derde lid, waarbij, zonder een minimum te stellen, de maximum opzeggingstermijn te geven door de bediende in elk geval op vier en een halve maand (negen maanden : art. 21) wordt gesteld

indien het loon hoger dan 150.000 fr. maar lager dan 300.000 fr. is en op zes maanden (twaalf maanden : art. 21) zo het jaarlijks loon 300.000 fr. overschrijdt, dient nog steeds geconcludeerd te worden dat bij het bepalen van de door de bediende na te komen opzeggingstermijn of verschuldigde opzeggingsvergoeding, dezes belang bij het beëindigen van een arbeidsovereenkomst principieel veel zwaarder moet doorwegen dan de eventuele hinder welke een eenzijdige beëindiging door de bediende aan de werkgever berokkent.

J. R. R.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE TURNHOUT

28 april 1971.

Voorzitter : M. J. Van Cauwenbergh.

Rechters : MM. J. Goossens en L. Dierckx.

Advocaten : Mrs. A. Baetens en Gysenbergh loco Van Rompaey.

Onrechtmatige mededinging. — Reclame met de bewering dat 1 % van het aankoopcijfer aan goede werken besteed wordt. — Onrechtmatig.

Een handelaar maakt voor zijn zaak reclame met de bewering dat hij 1% van zijn aankoopcijfer aan goede werken besteedt.

Het is geen gebruik dat een afzonderlijke handelaar de evolutie van zijn handelsactiviteit rechtstreeks bindt aan de maat van de afzonderlijk staande liefdadigheid. Die wijze van reclame maken houdt in dat de affiniteiten van aan elkaar van nature vreemd zijnde activiteiten (handel en liefdadigheid) vervalst worden. Het aangepast beoordelen van het aanbod door de koper wordt afgeleid en vervalst door het voorstellen van een operatie die noch controleerbaar is noch ooit gecontroleerd is. De handelaar maakt zich met zulke reclame schuldig aan onrechtmatige mededinging.

N.V. Handelsmaatschappij J.N.J. Sieverding e.a.
t. / P.V.B.A. Vermeer-Thys.

De eis strekt ertoe ;

Vast te stellen en te zeggen voor recht dat verweerster zich plichtig heeft gemaakt aan oneerlijke mededinging ten overstaan van elk der eisende partijen :

dienvolgens verweerster te veroordelen onmiddellijk elke publiciteit stop te zetten waarin ze zich beroept op zogenaamde liefdadigheidsactiviteiten, waarvan de belangrijkheid rechtstreeks of onrechtstreeks aan haar aankoop- of verkoopcijfer gehecht is :

Verweerster eveneens te veroordelen om aan elk der eisende partijen te betalen bij wijze van schadeloosstelling, een bedrag van 50.000 fr. som te vermeerderen of te verminderen in de loop van het geding :

tevens de eisende partijen te machtigen het gevelde vonnis te publiceren onder de titel in vette letters « Gerechtiglijk Herstel » in tenminste vier dagbladen naar keuze van de eisende partijen door de rechtbank aan te wijzen, dit alles op kosten van verweerster, verhaalbaar op eenvoudig vertoon van de facturen van drukkers of uitgevers :

verweerster te veroordelen tot de gerechtelijke intresten en de kosten.

De eis is ontvankelijk :

Feiten.

De hiernabeschreven feitelijkeheden worden niet betwist, en blijken daarenboven dienend en afdoend uit de voorlegde stukken :

1. Aanlegsters, invoerders en alleen-verkoopgerechtigden van elektro-huishoudelijke apparaten van het merk « Grundig » (eerste aanlegster), A.E.G. en Telefunken (tweede aanlegster) en Braun (derde aanlegster), hebben over gans België een verkooporganisatie opgericht, gelast met de controle over de distributie van de door hen ingevoerde produkten en met de dienst « na-verkoop »

verweerster, vreemd aan deze organisatie, verdeelt apparaten van zelfde merken, apparaten die evenwel niet van aanlegsters afkomstig zijn, maar die door verweerster blijkbaar in het land van herkomst rechtstreeks aangekocht werden (neven-import, waarop verweerster ingevolge art. 85 E.E.G. verdrag onbetwist gerechtigd is) ;

in het weekblad « Advertentie E3 » dd. 4.7.1969, element in het kader van huidige betwisting, zijn t.a. nominatim aangedulde apparaten « Grundig », « Telefunken », « AEG » en Braun » voorwerp det publiciteit :

2. Aanvang 1968 deelde verweerster in de Nederlandstalige landsgedeelte folders rond, waarin een « Grote Liefdadigheidscampagne » werd aangekondigd :

verweerster zegt in deze publiciteit de liefdadigheids-campagne te zullen verwezenlijken « door haar massa aankoop en massa verkoop » :

als verklaring volgt : vanaf 1.1.1968 tot en met 31.12.1968 zullen wij een bedrag ter waarde van 1 % van ons totaal import-aankoopcijfer uitdelen aan : kloosters, scholen en instellingen van : blinde en gezichtszwakke kinderen, gebrekkige en verminkten, gehandicapten, wezen en doofstommen, allen onder de 21 jaar :

na het totaal import-aankoopcijfer der eerste maand van het jaar te hebben vernoemd wordt in het vooruitzicht gesteld : « Maar... wij gaan trachten ons import zakencijfer nog op te drijven. Want hoe meer wij verkopen, hoe meer wij kunnen aankopen en hoe groter ons budget voor liefdadige doeleinden zal worden :

als slot volgt de uitnodiging : « Daarom beste mensen, koop bij Vermeer-Thijs en... U helpt deze kinderen steunen » :

Eind 1968 verspreidde verweerster opnieuw publiciteitsfolders, waarin de feestelijkheden ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van Vermeer-Thijs werden aangekondigd,

o.a. :

de « Grote Liefdadigheidscompagne » (zoals reeds begin 1968 aangekondigd), die firma Vermeer-Thijs zegt — niet-tegenstaande zijn lage prijzen — toch nog te zullen verwezenlijken « door zijn massa aankoop en verkoop » : meer bepaald « op ons totaal importaankoopcijfer van het jaar 1968 geven wij 1 % gratis weg aan kloosters, scholen, instellingen van blinde en gezichtszwakke kinderen, gebrekkigen en verminkten, gehandicapten, wezen en doofstommen, enz. ; (sic). allen onder de 21 jaar » ;

Uitdeling der prijzen, vastgesteld op 31 januari, datum waarop iedere overste of afgevaardigde verzocht wordt aanwezig te zijn met minstens 2 van hun gehandicapte kinderen :

en « Grote Liefdadigheidsshow wordt op 28.12.1968 in het eigen restaurant te Westerlo op touw gezet.

Nogmaals besluit deze publiciteit met de uitnodiging : « Beste mensen, een goede raad, koop bij Vermeer-Thijs... en U helpt deze minder bedeelde kinderen steunen :

— In de uitgave van het publiciteits-weekblad « advertentie E3 » van 4 juli 1969 is op een bladzijde, beschreven met publiciteit door Vermeer-Thijs P.V.B.A., in extenso een lovend artikel gepubliceerd, geschreven door een kloosterlinge in verband met de liefdadigheidscompagne te Westerlo : onderaan dit artikel is vermeld : « Dat is een bewijs wie en wat Vermeer-Thijs is - Koop... in het Super-Magazijn Vermeer-Thijs P.V.B.A. » ;

In rechte.

1. De vermelde feitelijkheden impliceren op een dieneinde en afdoende wijze.

— dat verweerster zich in een « mededingings-verhouding » bevindt opzichts en dezies respectievelijke verkoopsorganisaties : verweerster is dienvolgens gehouden in hare mededingingsactiviteiten — waartoe het voeren van publiciteit, specifieke daad van mededinging, behoort — de regels van het mededingingsrecht te eerbiedigen :

— dat verweerster publiciteit heeft gevoerd « door wijze van zich te beroepen op liefdadigheid » : zelfs meer en bepaaldelijk « door zowel het zijn als de omvang der liefdadigheid rechtstreeks en rekenkundig te binden aan het bestaan en de opwaartse evolutie van hare handelsactiviteit :

2. Eerbiediging van het mededingsrecht bedoelt uiteraard, het niet stellen van daden van onrechtmatige mededinging :

— De in concreto beschreven publiciteit van verweerster impliceert dat ze daden van onrechtmatige mededinging gesteld heeft :

3. Het begrip « daad van mededinging » (zoals pertinent omschreven in : M. Gotzen : *vrijheid van Beroep en Bedrijf en Onrechtmatige Mededinging* : Deel 1. nr. 174) doet duidelijk en terecht blijken dat de toelating, daden van mededinging te stellen, in werkelijkheid gelijk staat met het scheppen en aanvaarden van een « recht tot schade », zulks in afwijking van de algemene regels van art. 1382 B.W. :

Elke geordende maatschappij, wil ze alsdusdanig verder bestaan, is er evenwel toe genooddaakt deze toegelaten schadeverwekkende effecten, uiteraard voortvloeiend uit de botsing der menselijke mededingingsactiviteiten, tot een minimum te herleiden :

Bij (begrijpelijke) praktische onmogelijkheid, dit inderdaad met de tijdsomstandigheden evoluerend « minimum » door middel van de wettelijke normen te omschrijven, hoort het de rechtbank na te gaan of de betwiste mededingsdaad in het concrete voorgelegde geval buiten het op dit gebied toepasselijke minimum gelegen is :

Dienend en bepalend bij deze beoordeling is :

het al dan niet behoren der betwiste mededingingsdaad tot het domein der eigentijdse handelsgebruiken :

voor het geval de betwiste mededingingsdaad, als volledig nieuw gegeven, niet te beoordelen is door middel van een analisering der eigentijdse handelsgebruiken, het « criterium der redelijkheid » :

4. De overweging dat de rechtbank de met eigentijdse handelsgebruiken strokende daden van mededinging slechts aanvaarden zal voor zover ze deze gebruiken als zijnde eerlijk erkent, is inzake zelfs overbodig :

inderdaad,

zo het voorwerp van publiciteit thans zodanig geëvolueerd is, dat een voorzichtige vermenging van activiteiten met verschillende affiniteit (b.v. het vernoemen van handelaars in het kader van o.a. liefdadigheid) als gebruik in de handel voorkomt, dan is evenwel in genedele aangetoond dat een gebruik voorkomt erin bestaande dat een afzonderlijk geïdentificeerde handelaar de evolutie van zijn eigen handelsactiviteit rechtstreeks bindt aan de maat van de afzonderlijk staande liefdadigheid : de afwezigheid van zulkdanig gebruik is zelfs van algemene bekendheid :

— Het voeren van publiciteit door verweerster, bij wijze dat het zijn en de evolutie van zijn handelszaak rechtstreeks gebonden wordt aan het beoefenen van liefdadigheid, gaat op een uitgesproken wijze het criterium der redelijkheid te buiten :

de bedoelde publiciteit houdt immers in dat de affiniteit

ten van de aan elkaar van nature vreemd zijnde activiteiten (handel - liefdadigheid), vervalst worden :

In plaats van door middel zijner publiciteit, zijn aanbod aan te prijzen op een in de handel gebruikelijke wijze, nl. publiciteit over voorwerp, prijs en kwaliteit van het aangeboden voorwerp, beroept verweerster zich ter bevordering van het aanvaarden van haar aanbod op een gemoedsgesteldheid die het aangepast beoordelen van het aanbod door de koper, fundamenteel afleidt en vervalst : deze gemoedsgesteldheid wordt daarenboven gekweekt door het voorstellen van een operatie die — alhoewel de bijzonder delikate aard ervan zulks zeker zou verrechtvaardigen — noch controleerbaar is, noch (blijkbaar) naar zijn juiste uitvoering ooit aan controle is onderworpen geworden :

Het komt dienvolgens als bewezen voor dat de publiciteit in kwestie het criterium der redelijkheid fundamenteel te buiten gaat, en alsdusdanig niet in aanmerking komt voor toepassing door een zorgzaam handelaar (wat uiteraard begrenzing van evenwaardige rechten in hoofde van de zorgzame handelaar impliceert : principe Arr. Cass. 2. 6. 1960: Pas. 1960, I. 1133 :

Door het stellen der besproken publiciteit heeft verweerster zich alsoo plichtig gemaakt aan onrechtmatige mededinging :

5. Volledigheidshalve :

De verschillende brieven, door verweerster voorgelegd en uitgaande van gehandicapten of organisaties inzake gehandicaptenzorg, zijn zeker niet van aard op enigerlei wijze dienend te zijn in de beoordeling van het al dan niet geoorloofd zijn der betwiste publiciteit :

de begrijpelijke geredelijke ontvankelijkheid van de kwestige gehandicapten (en hun verzorgers) voor elke uiting van belangstelling ten hunnen opzichte, illustreren duidelijk hoe verantwoord het is een tenslotte liefdadigheid vernietigende vervalsing der affiniteiten van respectievelijk handel en liefdadigheid, te sanctioneren :

De schade.

— De precieze materiële schade, door aanlegster geleden ingevolge de kwestige daden van onrechtmatige mededinging, is niet angetoond :

Het komt evenwel als voldoende bewezen voor, dat de ruilkansen van aanlegsters er minstens ernstig door verminderd werden :

(.....)

NOOT. — 1. Het in dit nummer gepubliceerde vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Turnhout van 28 april 1971, is naar ons weten de eerste Belgische uitspraak over wat men, naar het voorbeeld van de Duitsers, een geval van « gevoelsbespelende reclame » (*Gefühlsbetonte Werbung*) kan noemen. Het gaat hierbij om het werven van klanten met behulp van gevoelsargumenten. In casu had dit de vorm aangenomen van een publicitair aandikken van het feit dat de reclamevoerende firma 1 % van haar import-aankoopcijfer besteedde aan goede werken (steun aan instellingen voor gebrekkigen en verminkten, wezen, doofstommen, enz.). Zulke doenwijze wordt onrechtmatig verklaard.

De afkeuring is niet gebaseerd op enige bewezen onwaarheid, die in de bestreden aankondiging zou zijn vastgesteld. De op dit stuk door verweerder voorgelegde bewijsstukken (dankbrieven van de gesteunde organismen) worden als niet ter zake dienstig ter zijde gelegd. Wat onduidelijk wordt geacht is het onverbloemd verbinden van de aankondigde liefdadigheidsactie met het importcijfer van de adverteerder.

Wat moeten wij van zulke rechtspraak denken ?

2. De veroordeling ligt in de lijn van wat men in Duitsland dorgaans voorhoudt. (Z. Baumbach-Hefermehl, *Wettbewerbs- und Warenzeichenrecht*, Bd. I, 10e ed., onder UWG § 1, nr. 104, München 1971.)

Met dit rechtsvergelijkend betoog is echter nog niet alles gezegd. Niet alleen blijken er bij onze Oosterburen ook afwijkende meningen te bestaan (z. Meydam J., *Sozialrechtliche Tatbestände und Wettbewerbsrecht* in GRUR 1970, p. 399 e.v.; Ulmer-Reimer, *Unlauterer Wettbewerb*, Band III, Deutschland, nr. 849). Tot omzichtigheid maant ook het feit dat de strenge Duitse leer in de EEG geheel alleen staat (Ulmer, *Onerlijke Mededinging*, Deel I, EEG, nr. 309, met daarnaast het betekenisvolle stilzwijgen ter zake van de overeenstemmende besprekingen van de aanstotelijke reclame — « anstössige Werbemethoden » — in de boekdelen over de andere Gemeenschapslanden: o.c., Deel II, 1, België, nrs. 573 e.v., Luxemburg, nrs. 135 e.v. — Deel II, 2, Nederland, nrs. 461 e.v. — Deel IV, Frankrijk, nrs. 623 e.v. — Deel V, Italië, nrs. 220 e.v.). Er bestaat dus alle reden om de motieven van de Turnhoutse Rechtbank op eigen merites te toetsen.

3. In dit opzicht nu kunnen wij de uitspraak niet onvoorwaardelijk bijtreden.

Het komt ons nl. voor dat de rechter wat al te vlug heeft beslist dat de situatie niet beheerst wordt door een « eigentijds handelsgebruik ». Als beweegredenen worden inderdaad aangestipt:

— enerzijds, dat « het voorwerp van publiciteit thans zodanig geëvolueerd is dat een voorzichtige vermenging van activiteiten met verschillende affiniteit (bv. het vernoemen van handelaars in het kader van o.a. liefdadigheid) als gebruik in de handel voorkomt »;

— anderzijds dat niet het verdergaande gebruik zou zijn aangetoond « erin bestaande dat een afzonderlijk geïdentificeerde handelaar de evolutie van zijn eigen handelsactiviteit rechtstreeks bindt aan de maat van de afzonderlijk staande liefdadigheid: de afwezigheid van zulkdanig gebruik is zelfs van algemene bekendheid ».

Deze overwegingen hanteren het begrip « gebruik » van het algemeen mededingingsrecht alsof het om een loutere verwijzing naar feitelijke gedragingen zou gaan. Gelet op de verstarrende werking van een criterium van rechtmatigheid dat uitsluitend op het heden, om niet te zeggen het verleden zou gericht zijn, is zulke opvatting uiteraard onverenigbaar met het dynamisme van het handelsrecht.

4. Welke is dan echter de juiste notie van het (door art. 10 bis, cijfer 2, Unieverdrag van Parijs alsmede door achtereenvolgens art. 1 van het oude K.B. nr. 55 van 23.12.34 en art. 54 der nieuwe wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken) tot richtlijn voor de eerlijkheid in concurrentiezaken verheven « gebruik »?

Zij omvat zeker niet alleen het begrip van een gegeven *doenwijze*. Het gaat hem ook en vooral om een *denkwijze*. Men handelt zus of zo niet louter omdat zovele anderen het voordeden, maar omdat men overtuigd is dat het zo ook betaamt. (Vgl. Cass. 29 mei 1947, R.W. 1947/48, 834.) Nodig is dus erkenning door nagenoeg allen van de geplogenheid « als een regel » (vgl. Cass. 24.2.66, R.W. 1966/67, 209). Waar dit psychologisch element ontbreekt is een zelfs stevig gevestigde *usance* geen leidinggevend « gebruik ». Vandaar bv. de weigering van *Hof Gent* 9.3.63 (R.W. 1963/64, 506) onrechtmatige concurrentie te zien in het verkopen van sanitaire apparaten tegen lagere prijzen aan gebruiker dank zij het afschaffen van de nochtans algemeen toegekende premie voor de installateur.

Hetzelfde geldt voor de onthoudingen. (Ghiron, *Les actes de concurrence contraires aux usages honnêtes* in *La Concurrence Loyale*, 1937, p. 11 e.v.) Men moet altijd kijken naar de reden waarom voor de bestreden gedraging

geen precedentes bekend zijn. Is het eenvoudig omdat de gedachte aan het betrokken initiatief nog nooit bij iemand opkwam of bestond er daarentegen een veralgemeend behoorlijksgevoel dat zulk initiatief bij anderen in de weg stond? Alleen in de laatste veronderstelling krijgt de algemene onthouding de betekenis van een « gebruik » in de zin van bovenbedoelde concurrentiewetgeving.

Gevolg van dit alles is dat de eventuele nieuwigheid van een concurrentiële gedraging niet noodzakelijk toelaat te besluiten tot de afwezigheid van een gerechtelijk te handhaven « gebruik » ter zake. Een gegeven behoorlijksgevoel, veruiterlijkt door een bepaald gedrag (het zij nu een doen of een laten) kan inderdaad breed genoeg zijn om meerdere en daaronder ook nog niet in de praktijk voorgekomen varianten op dit gedrag te normeren. Dit werd duidelijk in het licht gesteld door *Hof Brussel* 23.11.53 (Ing. Cons. 1953, p. 205) toen gepleit werd dat het reclame voeren met behulp van rapporten van marktonderzoek onmogelijk strijdig kon zijn met gebruiken omdat zulke enquêtes tot dan toe in Europa slechts zelden waren ingericht. Het Hof van Beroep liet deze gedraging niettemin de weerslag ondergaan van het in België overheersend gebruik bij reclame geen mededingers ongevraagd te betrekken: « Attendu qu'il existe en Belgique une règle générale et un usage constant selon lequel il est interdit en matière de concurrence de se livrer à de la publicité par comparaison pour en tirer avantage au détriment de ses concurrents *quel que soit le moyen par lequel la comparaison peut être réalisée ou étayée...* »

De redenering is geldig voor alle bestaande « gebruiken ». Niet alleen verboden maar ook toelatingen voor (materieel beschouwd) nochtans nieuwe handelwijzen kunnen aldus gegrond worden.

5. Keren wij nu terug naar de feiten die te Turnhout te oordelen waren.

De rechter erkent dat het in de handel gebruikelijk is ook met andere dan louter zakelijke argumenten te werken en dat o.m. met liefdadigheid wordt geschermd. Een andere vaststelling ware overigens ondenkbaar in een tijd waarin allerlei organismen, waaronder wereldbekende instellingen voor internationale hulp zoals de UNICEF, kennelijk aanzienlijke kapitalen bijeenbrengen door bv. het organiseren van loterijen waarvan de briefjes door handelaars onder hun klanten worden verspreid. (Zie in dit verband ook art. 37 onder 7 van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken.) Zulke operaties waarvoor vaak de exclusiviteit aan slechts één handelaar per sector wordt voorbehouden, gaan gepaard met de nodige handelsreclame. Te dier gelegenheid wordt de liefdadigheid van de goed geïndividualiseerde verdeler vanzelfsprekend niet in de doofpot gestoken. Harerzijds werkt ook de Overheid deze praktijk in de hand. Zij verplicht inderdaad de deelnemende handelaars het geholpen liefdadigheidswerk in hun reclame te vermelden. Zie bv. het daartoe benodigde typevoorschrift in art. 1 van het K.B. nr. C.D. 585.13 - 125 van 11 juli 1967: « ... 3)... die biljetten mogen te koop aangeboden worden of aan de klanten kosteloos worden ter hand gesteld door de firma's, bedrijven of organismen, welke hun medewerking aan het Belgisch Comité voor de UNICEF verlenen... »; 4) de datum van de trekking evenals de identiteit van de instelling en het beoogde doel moeten zowel op de biljetten als op de *reclamedrukwerken* betreffende de tombola worden vermeld... ».

In die omstandigheden komt het er op aan nauwkeurig de behoorlijksgevoelens vast te bepalen, die in de vastgestelde *doenwijze* tot uiting komt.

Aan de basis ligt zeker een goedkeuring voor het winnen van sympathie bij de klanten door medewerking aan een liefdadigheid waarvoor zij iets kunnen voelen. Aldus omschreven ligt het procédé trouwens in de lijn van de

meest orthodoxe mededinging: de handelaar zoekt zich een voorsprong op anderen te verwerven door een financieële prestatie uit eigen middelen (afstaan van een deel van de hem betaalde prijs), welke een bij het publiek reëel bestaande behoefte (de voor onze tijd zo kenmerkende drang tot collectief en massaal lenigen van nood) helpt bevredigen. Dat hierdoor op de klanten een zo zware druk zou komen te wegen dat hun beoordeling van het te koop gebodene werkelijk zou worden vervalst, lijkt ons schromelijk overdreven. Is de beïnvloeding hier sterker dan bv. die uitgaande van hupse modemodellen, die ook de voor Moeder Natuur minder bedeelde dames hoop geven er met het gekochte even aantrekkelijk te zullen uitzien? En wie zal het aandurven de mode-show op zulke grond voor onrechtmatig te doen doorgaan?

De moeilijkheid ligt elders. Hoe staat het met de door het vastgesteld gebruik gedekte modaliteiten? Van het antwoord op deze vraag zal het immers afhangen of de aangeklaagde nieuwigheden in het gedrag van verweerder een al dan niet wezenlijk en dus een al dan niet afzonderlijk te normeren element in het debat uitmaken.

6. In de ogen van de rechter ligt het euvel vooral in het feit dat door het publicitair belichten van de wijze waarop de bijdrage van verweerder tot goede werken zal worden berekend (1% van zijn totaal import-aankoopcijfer) «het zijn en de evolutie van zijn handelszaak rechtstreeks gebonden wordt aan het beoefenen van liefdadigheid». Dit betoog kan ons niet overtuigen. Ten overstaan van de goedgekeurde praktijk der handelaars die hun deelneming aan een liefdadigheidsactie niet becijferen dunkt ons het praten over percenten geen dermate ingrijpende nieuwigheid op te leveren dat de hele aangelegenheid daardoor alleen buiten de «gebruiken» zou komen te vallen. Men staat hier gewoon voor een variatie op een bekend thema waarvoor, zoals in het reeds geciteerde arrest *Hof Brussel 23.11.53* werd beslist, de wet van het thema (in casu dus «toelating») blijft gelden.

Aanleiding tot enig correctief ingrijpen van de rechter op grond van zijn macht tot scheiden van «eerlijke» en «oneerlijke» gebruiken dunkt ons evenmin te bestaan. Wel integendeel. Niet alleen het voorwenden van onbestaande liefdadigheid druist immers in tegen het bekende verbod van verspreiding van onjuiste inlichtingen over de eigen onderneming. Ook het opschroeven van onbenullige giften is onrechtmatig. Al wat bijdragen kan tot de openbaarheid van wat juist door de adverteerder wordt gedaan en dus ook het blootgeven van de berekeningswijze der aan liefdadigheid te besteden som dient te worden toegejuicht.

7. Meteen hebben wij nu echter ook het punt aangeraakt waarop wij het met de Turnhoutse rechters weer eens kunnen worden. In een considerans, die naar onze smaak een meer centrale plaats zou hebben verdiend, wordt aangestipt dat de door verweerder aangekondigde liefdadigheidsactie «noch controleerbaar is noch (blijkbaar) naar zijn juiste uitvoering ooit aan controle is onderworpen geworden». Voor zover men uit het vonnis kan afleiden, houdt dit verwijt verband met de omstandigheid dat de voor steun in aanmerking komende instellingen niet *bij name en bij voorbaat* aan het publiek bekend werden gemaakt.

Hier wordt naar het ons voorkomt de vinger op de eigenlijke wonde gelegd. Het «gebruik» dat het opwekken van commerciële sympathie door het ondernemen van liefdadigheidsacties aanvaardt, is naar wij menen steeds beperkt gebleven tot initiatieven met duidelijk aangewezen beneficiarissen. Ook de hierboven geciteerde Koninklijke Besluiten hebben trouwens het hunne bijgedragen om nauwkeurige bekendmakingen op dit stuk in de zeden te verankeren. De gebruiksregel die uit de doenwijze der

voorgangers van verweerder viel af te leiden, verzet zich derhalve tegen de vaagheid waardoor de aangekondigde operatie op een voor de goedgelovige gemeente onopvallende manier tot een louter posttestatieve verbintenis werd teruggebracht.

8. Wij kunnen dan ook besluiten dat het besproken vonnis terecht een veroordeling der bestreden handelwijze inhoudt. De grond waarop deze afkeuring steunen kan is echter niet het leggen van een onmiddellijk verband tussen het zakencijfer van de schenker en de omvang zijner liefdadigheid. Die weg opgaan betekent niet alleen het node-loos miskennen van het behoorlijkheidsgevoel, verankerd in een gevestigd «gebruik». Er ligt ook een in onze tijden met hun schrijnende nood naast ongekende welvaart voorzeker ongewenst afsluiten in van een bron van inkomsten voor de minstbedeelden. Voorzeker, de handelaar die met zijn liefdadigheid te pronk loopt, voldoet niet aan het evangelische voorschrift. De linkerhand blijft niet onwetend van wat de rechterhand schonk. Maar gaat het op deze aarde — en daar toch is het dat de Rechtbank zetelt — ten slotte niet veel meer om de begunstigde dan om de gever? Men wachte er zich dan ook voor de noodlijdende te straffen onder voorwendsel dat zijn weldoener het geld niet elegant ter beschikking stelde.

Wat werkelijk belang heeft, is de bescherming van allen tegen mogelijk bedrog. Controle op het aangekondigde moet in voldoende mate mogelijk zijn om zekerheid te scheppen dat niet met onbestaande of onbenullige liefdadigheid zou worden gesnoefd. Een afdoend middel daartoe is het waken over de tijdige bekendmaking van de namen der beneficiarissen. Het eigenbelang van de wachtende begunstigten gevoegd bij dit van de kritisch toekijkende concurrenten zal dan wel zorgen voor het schoonhouden van de markt.

Dr. Marcel Gotzen
Buitengewoon Docent Leuven.

VREDEGERECHT TE KONTICH

17 september 1971.

Vrederechter: M. Raymond Jacobs.

Summiere rechtspleging om betaling te bevelen. — Onderhandse schrifturen. — Niet erkend door de schuldenaar noch wettelijk voor erkend gehouden. — Onaanvaardbaar als «een geschrift, dat van de schuldenaar uitgaat».

Schrifturen, die niet deelachtig zijn aan de gevolgen van het rechtsstatuut, dat samengevat is door het adagium «Acta publica probant se ipsa» en die niet erkend zijn door de schuldenaar noch wettelijk voor erkend kunnen gehouden worden (zie de art. 1322 v. B.W.), kunnen niet aanvaard worden als «een geschrift, dat van de schuldenaar uitgaat» (art. 1338 in fine Ger. W.).

Les Assurances du Cr. t./ Goethals - V.

Met inachtneming van de beschikkingen der wetgeving op het gebruik der talen in gerechtszaken en gelet op het verzoekschrift van 3 september 1971 en op de daarbij gevoegde bescheiden en in toepassing der art. 1388 v.v. Ger. W.;

Overwegende dat de verzoekster — in toepassing van de regelen betreffende de summiere rechtspleging om betaling te bevelen (art. 1338 à 1344 Ger. W.) — de hierboven vermelde personen, die zij haar hoofdelijke schuldenaren

noemt, wenst veroordeeld te zien — bij wege van een beschikking met de gevolgen van een verstek-vonnis — tot de betaling van de door het verzoekschrift ter tafel gelegde bedragen en dat de vraag niet kan bewilligd worden, vermits het niet aannemelijk is gemaakt — d.i. bewezen —, dat de vordering van de verzoekster « wordt gestaafd door een geschrift, dat van de schuldenaar uitgaat » (art. 1338 *in fine* Ger. W.) en dat tot motivering van dat dictum geargumenteerd wordt :

dat de verzoekster gewis zekere bescheiden vertoont, die — naar zij beweert — voorzien zijn van de handtekening der debiteuren, doch dat die schrifturen — desondanks en althans « hic et nunc » — alle bewijskracht ontberen, vermits ze aan de ene kant niet deelachtig zijn aan de gevolgen van het rechtsstatuut, dat samengevat is door het adagium « Acta publica probant se ipsa » en daar ze aan de andere kant niet erkend zijn door de schuldenaren noch wettelijk voor erkend kunnen gehouden worden (art. 1322 B.W.), terwijl de door de verzoekster gekozen rechtspleging de toepassing verhindert van de beschikking, die afgedrukt staat onder art. 1323 B.W. ;

... dat er bijkomenderwijs — in feite allicht ten overvloede, doch tot algehele juridische gemoedsbevrediging — nog de aandacht op gevestigd wordt :

dat het de redacteur van deze beschikking niet onbekend is : a. - dat de ontwerper van het Gerechtelijk Wetboek — naast de klassieke schuldbekenten — als « een geschrift, dat van de schuldenaar uitgaat » o.m. ook verstaan heeft « een bestelbon of een bewijs van ontvangst van een levering » (Ch. van Reepinghen, Verslag..., p. 291) en b. - dat het wel blijkt, dat die toelichting bij art. 1338 Ger. W. tijdens de besprekingen in de parlementencommissies niet in discussie is gebracht geweest (C. de Baeck, Verslag..., p. 180 v. en F. Hermans, Verslag..., p. 181 v.v.) en c. - dat de door deze beschikking aangekleefde opvatting de reikwijdte der art. 1338 v.v. Ger. W. op uiterst gevoelige manier inkrimpt ;

dat de drie vorenstaande bedenkingen en vaststellingen natuurlijk het juridisch gemoed van de redacteur dezer beschikking in hoge mate hebben beroerd, maar dat hij desondanks zijn zienswijze heeft gehandhaafd, vermits tijdens de voorbereidende besprekingen ener wet gegeven ophelderingen — hoe ongemeen belangrijk ze voor de wetsinterpretator doorgaans ook kunnen zijn — toch alle wetskracht ontberen en daar het wel vermetel zou zijn te gaan aanvaarden, dat de aan de orde gestelde toelichting de verdienste zou toekomen zeer beproefde beschikkingen uit de Code Napoléon naar het rijk der schimmen te kunnen verzenden en er in ruime mate simpel een dode letter van te maken.

Om deze redenen,

Beslissende bij een in raadkamer gegeven beschikking ;

Wijzen het verzoek af en laten de op de som van 200 fr. — begrote gerechtskosten ten laste van de verzoekster en behouden haar — in de mate, dat zulks nodig mocht geacht worden — het vermogen voor, dat afgedrukt staat onder art. 1343 G.W.

VREDEGERECHT TE MERKSEM

14 oktober 1971.

Rechter : M. L. Cornette.

Advocaat : Mr. F. Mattheessens.

Wanneer een commissie van de openbare onderstand in haar dagvaarding verklaart in het geding vertegenwoordigd te zijn door haar voorzitter en haar ontvanger, maar slechts de ontvanger ter zitting verschijnt, is zij niet behoorlijk ter zitting vertegenwoordigd en wordt het vonnis bij verstek tegen haar uitgesproken.

C.O.O. Merksem t./Delhez.

Aangezien de vordering van eiseres tot doel heeft verweerder zich qualitate te horen veroordelen tot betaling van frs 1451,- te vermeerderen met de gerechtelijke intresten en de kosten van het geding, wegens verplegingskosten van zijn zoon Maurits in het St-Bartholomeusziekenhuis te Merksem ;

Aangezien eiseres in de inleidende dagvaarding verklaart te handelen en vertegenwoordigd te zijn in het geding door haar voorzitter de heer Leo Michiels en door haar ontvanger de heer Eugene Raats.

Aangezien ter zitting enkel de ontvanger, de heer Raats verschenen is.

Aangezien verweerder, vaststellend dat de vertegenwoordiging van eiseres niet in haar geheel aanwezig was, om deze reden bij verstek van eiseres afwijzing van de eis vorderde.

Aangezien de heer Raats hierbij opmerkte dat art. 56 van de wet van 10 maart 1925 betreffende de openbare onderstand bepaalt dat de rechtsgedingen gevoerd worden op vervolging en benaerstiging van de ontvanger, zodat de dagvaarding in felte een overbodige vermelding inhoudt en de vertegenwoordiging van eiseres in rechte door zijn uitsluitende aanwezigheid wel overeenkomstig de wet geschiedde.

Aangezien nochtans, vooraleer eiseres toe te laten te argumenteren, dient nagegaan te worden of ze ter zitting aanwezig is door de vertegenwoordiging, die zij zelf in het geding aanduidt als haar bevoegde organen, die tevens verklaren in haar naam te handelen.

Aangezien de afwezigheid van één dezer personen vaststaat, zodat eiseres inderdaad niet behoorlijk ter zitting vertegenwoordigd is.

Om die redenen,

Wij, Vrederechter, rechtdoende bij verstek en in laatste aanleg beslissende, wijzen eiseres af en veroordelen haar tot de kosten,

NOOT. — Rechtspersonen treden in rechte op door tussenkomst van hun bevoegde organen (art. 703, 1ste lid, Ger. Wb). Het was niet nodig dat eiseres in de dagvaarding naam en hoedanigheid vermeldde van de natuurlijke personen die de bevoegdheid hadden om namens haar in rechte op te treden. Hier mag gewezen worden op Cass., 22 oktober 1971 (in de zaak van de Coöp. Venn. Janssens en Gilissen t. / Hoskens) : volgens dit arrest lijkt het niet uitgesloten dat de raad van beheer van een vennootschap de macht om in naam van de vennootschap op te treden aan sommige beheerders kan delegeren.

Daartegenover bepaalt art. 728 dat de partijen op het ogenblik van de rechtsingang en later in persoon of bij advocaat dienen te verschijnen. Er is hier een verschil van bedoelingen ; en ook de gevolgen zijn verschillend. Wanneer de gedaagde eist dat de rechtspersoon de identiteit meedeelt van de natuurlijke personen die zijn organen zijn, kan het vonnis over de zaak worden uitgesteld zolang aan die eis niet voldaan is (art. 703, laatste lid) : als verder blijkt dat de vernoemde natuurlijke personen niet de macht hebben om in naam van de rechtspersoon in rechte op te treden, dan is de rechtsovername niet ontvankelijk. Wanneer daarentegen de rechtspersoon bij de

rechtsingang of later niet in persoon of bij advocaat verschijnt, dan maakt hij verstek.

Hof Brussel, 27 mei 1970, Pas., 1971, II, 9, beslist dat noch de voorzitter noch de secretaris van een commissie van openbare onderstand de bevoegdheid bezit om de commissie in rechte te vertegenwoordigen en in haar naam een rechtsvordering uit te oefenen: die bevoegdheid wordt door de wet enkel aan de ontvanger toegekend. Het hof verklaart de vordering niet ontvankelijk.

In het onderhavige geval had de gedaagde wellicht de onontvankelijkheid van de vordering kunnen opwerpen op grond dat de commissie niet door haar ontvanger, maar door haar voorzitter en haar ontvanger vertegenwoordigd was. Men kan zich dan afvragen of de vertegenwoordiging door de ontvanger ongeldig wordt doordat de voorzitter, onwettelijk, mede verklaart de commissie te vertegenwoordigen.

Die kwestie werd echter niet opgeworpen voor de vrede-rechter. De gedaagde beriep zich op art. 728 Ger. Wb. dat de verschijning behandelt. Moest hier niet onderzocht worden hoe de commissie, krachtens de wet, geldig kon verschijnen en of ze op die wijze verscheen? Was het relevant na te gaan wat zij in de dagvaarding betreffende haar vertegenwoordiging verklaarde?

C. Caenepoel.

TIJDSCHRIFTEN

De gemeente, Jaargang 1971 - nr. 12.

Van de redactie. — In en rond de vergadering. — De participatie van de burgers aan het gemeentebestuur. — Enkele onderwijsaangelegenheden. — De gemeente en de nationale aanpak van de problemen rond de gehandicapten. — Modelreglement van directe belasting op de riolen. — Actualiteit. — Wetgeving. — Rechtspraak (met commentaar). — Boekbespreking. — J. Verhasselt, Verzorg uw taal!

Inhoudsopgave jaargang 1971

Wet en Recht, jaargang 1971 - nr. 3.

A.J. Muijlaert, Het gewaarborgd dagloon bij klein verlet (kort verzuim), familiegebeurtenissen, staatsburgerlijke verplichtingen en burgerlijke opdrachten.

Weekblad voor privaatrecht, notaris- ambt en registratie, jaargang 1972 - nr. 5157.

Prof. mr. J. C. Schultsz, Het Haagse Verdrag over de toepasselijke wet bij verkeersongelukken (II, slot). — Mr. A. R. Koops en mr. J.C. Houtappel, Wie behandelt de voorlopige voorzieningen in het nieuwe echtscheidingsrecht? — Prof. mr. P.A. Stein, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak: Zakenrecht (I). — Tijdschriften. — Berichten en mededelingen.

Ars aequi, jaargang 1972 - nr. 1.

Woord vooraf. — J. P. Veerman, De vreemdeling in het volkenrecht. — J. W. J. M. van der Vossen, Vreemdelingen met diplomatieke of internationaal publiekrechtelijke status in Nederland. — Pul van der Linde, De buitenlandse werknemer. — Lioe Tan, Ella Andriesse, De politieke vluchteling en het asielrecht. — Ida L. van Veldhuizen, Uitlevering. — Hans Schuurs, De vreemdeling in de mangel? — Rechtspraak. — Verslagen. — Boekaankondigingen. — Tijdschriften. — Jurisprudentie. — Ad Valvas.

Advocatenblad, jaargang 1972 - nr. 1.

De ordevergadering van 19 februari 1972 te Utrecht. — Wijziging van de Advocatenwet. — Rapport wijziging Advocatenwet Jonge Balie Amsterdam Juli 1971. — Rechtspraak en Rechtsontwikkeling. — B. van Marwijk Kooy,

Rechtshulp aan particulier. — A.A.M. Tonnaer, Jhr. Mr. Alphonse Michiels van Kessenich 50 jaar advocaat. — Van de Algemene Raad. — Het woord is aan de lezer. — Financiële verantwoording 1970/72. — Wetgevingsinformatie. — Disciplinaire beslissingen. — Mededelingen. — Nieuwe uitgaven. — Personalie.

Nieuwe literatuur over oorlog en vrede, jaargang 1971 - nr. 11-12.

Boekbesprekingen

De gerechtsdeurwarder, jaargang 1972 - nr. 1

K.C. van der Mije Pzn, De tweede ronde. — C. Nieuwenhuis, Ledigheid en criminaliteit. — Mr. Dr. M. Teekens, Het Werk van de Internationale Unie van Gerechtsdeurwaarders. — Mr. Dr. L. G. van den Berge, Datum van betaling in het girale betalingsverkeer. — P.D. Verburg, De aanplakkers. — P.D. Verburg, Oproeping bij bezwaarschrift tegen de dagvaarding. — Buitengerechtelijke kosten en gemachtigde salaris-redactie. — Harshagen, Na het congres. — In memoriam F.B. Tolhuisen. — Van de deurwaarders. — Mededelingen.

Journal des Tribunaux, jaargang 1972 - nr. 4770.

J. P. Petit L'exhibitionisme et la probation. — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

Revue generale des assurances et des Responsabilites, jaargang 1972 - nr. 1.

Rechtspraak.

Res publica, Jaargang 1971 - nr. 5.

Léo Moulin. Présentation. — George Macovescu, La science politique en Roumanie. — Constanion Vlad, Sociological co-ordinates regarding the sense of the evolution and role of the nation in the present epoch. — Ludovic Takacs, Les états petits et moyens dans la politique mondiale. — Ilie Radulescu, L'état dans la société socialiste roumaine. — I. Ceterchi, La participation des masses à la direction et à la gestion de l'Etat et de la société en Roumanie. — Al. Tanase, Democracy and humanism. — Ion Vintu, Centralisme et autonomie. — Martian Dan, La jeunesse dans la vie sociale-politique de la Roumanie. — Dokumenten. — Boekbesprekingen.

annexe. André Philippart et Michèle Scohy-Goethals, La documentation en Science politique en Belgique.

Receuil Dalloz Sirey, jaargang 1972 - nr. 2.

Téodore Ivainer, Le pouvoir souverain du juge dans l'appréciation des indemnités réparatrices. — Jurisprudence. — Législation. — supplément au nr. 2, table de l'année 1972.

Revue du Droit public et de la Science politique en France et à l'Etranger, jaargang 1971 - nr. 6.

François-Pierre Franc-Valluet, Le secrétaire général de Préfecture. — Jean Boulouis, L'organisation administrative des collectivités locales. — Pierre Ferrari, Italie. L'évolution du droit public italien en 1970. — Michel Fromont, République Fédérale allemande. Le tribunal constitutionnel fédéral en 1970. — Dimitri-Georges Lavroff, Les commissions de l'Assemblée nationale sous la Ve République. — Marcel Waline, Notes de Jurisprudence. — J.M. Auby, Revue de jurisprudence administrative. — Thérèse Pinet, Bulletin bibliographique de jurisprudence. — Bibliographie. — Thérèse Pinet, Index chronologique de la jurisprudence citée; Index analytique et table des matières.